

LT

LT

LT

EUROPOS KOMISIJA

Briuselis, 2010.7.7
KOM(2010)365 galutinis

ŽALIOJI KNYGA

Adekvačios, tvarios ir saugios Europos pensijų sistemos

SEK(2010)830

ŽALIOJI KNYGA

Adekvačios, tvarios ir saugios Europos pensijų sistemos

1. ĮVADAS

Adekvačios ir tvarios dabartinių ir būsimų ES pensininkų pajamos – Europos Sąjungos prioritetas. Jį įgyvendinti senėjančioje Europoje nebus lengva. Dauguma valstybių narių šio tikslo siekia pertvarkydamos pensijų sistemas.

Finansų ir ekonomikos krizė demografinio senėjimo tendencijas dar labiau sustiprino. Sulėtėjus ekonomikos augimui ir kilus valstybės biudžeto, finansų stabilumo ir užimtumo sunkumams, reikia dar skubiau keisti išėjimo į pensiją ir pensijų kaupimo praktiką. Kilus krizei paaiškėjo, kad norint pagerinti pensijų sistemų veiksmingumą ir saugumą, būtina daryti daugiau¹, t. y. ne tik užtikrinti orų gyvenimą senatvėje, bet ir tinkamai atlyginti už visą gyvenimą dirbtą darbą.

Europos Komisijos pirmininkas José Manuelis Barroso politinėse šios kadencijos Komisijos gairėse pabrėžė adekvačių ir tvarių pensijų sistemų svarbą stiprinant socialinę sanglaudą:

„Pensijos yra vienintelis milijonų europiečių pragyvenimo šaltinis. Krizė parodė, kaip svarbu turėti Europos lygmens poziciją dėl pensijų sistemų, ir pademonstravo valstybėse narėse veikiančių pensijų sistemų tarpusavio priklausomybę bei bendrą ES mokumo ir socialinio adekvatumo principų svarbą. Ji taip pat parodė, kokią svarbią vietą pensijų fondai užima finansų sistemoje. Reikia užtikrinti, kad pensijomis būtų teikiama maksimali parama esamiems ir būsimiems pensininkams bei pažeidžiamoms visuomenės grupėms.“

Už pensijų sistemas atsako pačios valstybės narės – šioje Žaliojoje knygoje nekvestionuojama valstybių narių prerogatyva spręsti su pensijomis susijusius klausimus ar socialinių partnerių vaidmuo ir nesiūlomas joks idealus visoms šalims tinkantis pensijų sistemos modelis. Svarbiausi čia kartų ir nacionalinio solidarumo principai. Su nacionalinėmis pensijų sistemomis susijusi ES lygmens veikla grindžiama įvairiomis priemonėmis – nuo politinio koordinavimo iki reglamentavimo. Kai kuriuos visiems aktualius klausimus – pavyzdžiui, kaip turėtų veikti vidaus rinka, kaip vykdyti Stabilumo ir augimo pakto reikalavimus ar užtikrinti, kad reformuotos pensijų sistemos atitiktų strategiją „Europa 2020“ – reikėtų spręsti koordinuotai. Norint užtikrinti piliečių gerovę ir socialinę sanglaudą, būtina nustatyti pagrįstas ir adekvačias pensijų sistemas, padedančias pensininkams išlaikyti pakankamą gyvenimo lygį. Vienos valstybės narės viešųjų išlaidų pensijoms poveikis valstybės finansams gali padaryti didelį poveikį kitoms valstybėms narėms. Todėl ES politinis koordinavimas šioje srityje yra ne tik naudingas, bet ir būtinas norint padaryti pažangą valstybių narių lygmeniu. Pensijų fondai yra neatskiriama finansų rinkų dalis, o jų veikla gali skatinti laisvą darbuotojų ir kapitalo judėjimą arba jiems trukdyti.

Daugumoje valstybių narių pensijų sistemų reformos vykdomos jau dešimtmetį, todėl iškilo reikmė atidžiai peržiūrėti šios srities ES teisės aktus. Demografinis senėjimas vyksta sparčiau

---

¹ Europos Parlamentas, padedamas Specialiojo finansų, ekonomikos ir socialinės krizės komiteto, taip pat rengia politines diskusijas apie patirtį, sukauptą ištikus krizei.

nei prognozuota, o finansų ir ekonomikos krizė padarė didžiulį poveikį valstybių biudžetams, kapitalo rinkoms ir bendrovėms. Įvyko ir reikšmingų struktūrinių pokyčių, pavyzdžiui, pasikeitė skirtingoms amžiaus grupėms priklausančių asmenų tarpusavio santykiai, pereita nuo einamojo pensijų finansavimo (angl. Pay-As-You-Go arba PAYG) modelio prie investicinio pensijų kaupimo, dalis rizikos perduota fiziniams asmenims. Šia žaliaja knyga pradedamos Europos lygmens išsamios ir ankstyvos konsultacijos, kuriomis bus siekiama nustatyti didžiausias pensijų sistemų problemas ir būdus, kaip ES galėtų paremti valstybių narių pastangas sukurti adekvačias ir tvarias pensijų sistemas.

Šioje žaliajoje knygoje vadovujamasi kompleksiniu požiūriu – atsižvelgiama ir į ekonomikos, ir į socialinę, ir į finansų rinkų politiką, bei pripažįstamos pensijų ir strategijos „Europa 2020“, kuria siekiama pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo, sąsajos ir tarpusavio priklausomybė. Be to, atsižvelgiama į įvairius su pensijomis susijusius Ekonominės politikos komiteto ir Socialinės apsaugos komiteto parengtus dokumentus. Bendra tarpinė šių komitetų ataskaita dėl pensijų² buvo aptarta 2010 m. birželio 7–8 d. vykusiame Tarybos (ECOFIN ir EPSCO) posėdyje. Tikslas, kurio siekiama pertvarkant pensijų sistemas, t. y. užtikrinti adekvačias ir tvarias pensininkų pajamas, ir strategijos „Europa 2020“ siekiai yra labai susiję. Minėtoje strategijoje pabrėžiama reikmė kurti daugiau ir kokybiškesnių darbo vietų ir skatinti teigiamas permainas: abu šie aspektai turi lemiamos svarbos suteikiant galimybę abiejų lyčių darbuotojams kaupti pensiją. Joje numatytas siekis – 75 proc. užimtumas – reiškia, kad būtina gerokai padidinti 55–65 m. asmenų užimtumą. Nepakankamos pensijos gali būti reikšminga vyresnio amžiaus asmenų skurdo priežastis, todėl šio trūkumo šalinimas gali labai padėti siekti strategijoje „Europa 2020“ numatyto tikslo sumažinti skurdą. Mažinti vyresnio amžiaus asmenų skurdą galima įvairiomis politinėmis priemonėmis – ši veikla savo ruožtu padėtų didinti pensijų adekvatumą, taigi drauge papildytų pensijų reformų poveikį. Dar vienas siekis – įveikti likusias vidaus rinkos formavimo kliūtis, pavyzdžiui, užtikrinti finansų produktų vidaus rinkos saugumą ir vientisumą ir sudaryti geresnes visų darbuotojų³ ir piliečių⁴ judumo Europos Sąjungoje sąlygas. Pensijų reformos savo ruožtu padės siekti strategijos „Europa 2020“ tikslų, susijusių su užimtumu ir ilgalaikiu viešųjų finansų tvarumu. Be to, pensijų produktų vidaus rinkos galutinis suformavimas tiesiogiai veikia ES augimo potencialą ir prisideda prie strategijos „Europa 2020“ tikslų.

2. SVARBIAUSI UŽDAVINIAI

2.1. Demografinis senėjimas

Jau seniai pripažįstama, kad šioje srityje Europa susiduria su didžiuliais sunkumais⁵, tačiau dabar artėjame link kritinio taško – į pensiją netrukus pradės eiti pirmieji didelės pokario demografinio sprogimo kartos atstovai. Numatoma, kad Europos darbingo amžiaus gyventojų skaičius nuo 2012 m. ims mažėti.

² Visas ataskaitos tekstas: http://europa.eu/epc/publications/index_en.htm, t. p. r. Tarybos išvadas http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/114988.pdf.

³ Įskaitant itin judžius darbuotojus, kaip antai mokslininkai. Žr. 2010 m. kovo 2 d. Tarybos išvadas: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/intm/113121.pdf.

⁴ Komisija 2010 m. parengs Ataskaitą dėl Sąjungos pilietybės, kurioje aptars visų amžiaus grupių ES piliečių padėtį, įskaitant i) kliūtis, trukdančias įgyventi piliečių teises (taip pat ir laisvo judėjimo teises), ii) šių kliūčių šalinimo būdus bei šios veiklos įgyvendinimo gaires.

⁵ 2009 m. balandžio 29 d. Komisijos komunikatas „Sprendžiant ES visuomenės senėjimo daromo poveikio klausimą (2009 m. pranešimas apie visuomenės senėjimą)“ ir Komisijos tarnybų darbinis dokumentas „2008 m. demografijos ataskaita. Socialinių reikmių tenkinimas senėjančioje visuomenėje“ (SEC (2008) 2911).

Tai, kad žmonės gyvena ilgiau nei bet kada iki šiol, yra didžiulis laimėjimas: per pastaruosius 50 metų ES gyventojų gyvenimo trukmė pailgėjo maždaug penkeriais metais. Naujausių demografinių prognozių⁶ duomenimis, gali būti, kad iki 2060 m. gyvenimas pailgės dar maždaug septyneriais metais. Tokios tendencijos drauge su menku gimstamumu lems dramatiškus visuomenės amžiaus grupių pokyčius (žr. 1 pav.). Todėl senėjimo indeksas padvigubės: šiuo metu vienam vyresniam nei 65 m. asmeniui tenka keturi darbingo amžiaus žmonės, o 2060 m. vienam tokiam asmeniui teks tik du darbingo amžiaus žmonės (žr. 2 pav.)

Darbo rinkoje pastebima ir kitų ilgalaikių tendencijų: dėl didėjančio poreikio įgyti išsilavinimą dirbti visą darbo dieną pradama vėliau, o dėl su amžiumi susijusių darbo rinkos tendencijų ir taikomos politikos į pensiją išeinama vis anksčiau. Nors tendencija anksti išeiti į pensiją po truputį keičiasi, dauguma darbuotojų (visų pirma moterys) darbo rinką palieka gerokai anksčiau nei sulaukę tipinio senatvės pensijos amžiaus, t. y. 65 m. (žr. 6 ir 7 pav.). Čia išryškėja lyčių skirtumo aspektas.

Jei tokios tendencijos išliks, padėtis taps nebevaldoma. Žmonės gyvena ilgiau, todėl jie turi ilgiau likti darbo rinkoje – kitu atveju bus mokamos neadekvačios pensijos arba išlaidos pensijoms išaugs tiek, kad bus neįmanoma jų padengti. Dėl demografinių problemų, kurias krizė dar labiau paaštrino, mažės ekonomikos augimas ir bus daromas didesnis spaudimas viešiesiems finansams. Iš 2009 m. visuomenės senėjimo ataskaitos⁷ matyti, kad mažėjant darbo jėgai, vienintelis augimo šaltinis 2020 m. bus darbo jėgos produktyvumas. Reformomis jau gerokai sumažintas visuomenės senėjimo poveikis būsimoms pensijų išlaidoms, tačiau manoma, kad iki 2060 m. vyresnio amžiaus žmonėms skirtos viešosios išlaidos išaugs dar 5 procentiniais punktais nuo BVP (pusė šios sumos bus skirta pensijoms) (žr. 3 pav.).

Dar viena ilgalaikė tendencija – socialiniai pokyčiai, pavyzdžiui, daugėja vieno asmens namų ūkių, bevaikių šeimų, toli vieni nuo kitų gyvenančių skirtingoms kartoms priklausančių šeimos narių. Dėl to auga priežiūros paslaugų, kurias anksčiau paprastai teikdavo šeima, paklausa. Tai kelia naujų sunkumų finansuojant sveikatos ir ilgalaikės priežiūros išlaidas.

Demografinis senėjimas gali paveikti ir investicines pensijų kaupimo sistemas. Senėjant visuomenei mažės ekonomikos augimo potencialas, taigi mažės ir grąža, o tai gali daryti poveikį finansinio turto kainoms. Potencialiai mažesnė investicijų į pensijų fondus grąža gali reikšti didesnes įmokas, mažesnes pensijų išmokas, didesnę kapitalo nutekėjimą į naujas rinkas ar pernelyg didelę riziką.

2001 m. Stokholmo Europos Vadovų Taryboje, atsižvelgiant į demografinio senėjimo tendenciją, susitarta dėl strategijos, kuria būtų siekiama mažinti poveikį valstybės biudžetui. Strategiją sudaro:

- spartus skolos mažinimas;
- užimtumo ir produktyvumo didinimas;
- pensijų, sveikatos priežiūros ir ilgalaikės priežiūros sistemų reformos.

---

⁶ Europos Komisijos ir Ekonominės politikos komiteto „2009 m. visuomenės senėjimo ataskaita. Ekonominės ir biudžeto projekcijos 27 ES valstybėms narėms (2008–2060 m.)“, *European Economy*, Nr. 2.

⁷ *Ibid.*

Be to, 2001 m. Lakeno Europos Vadovų Tarybos susitikime susitarta dėl bendrųjų su pensijomis susijusių tikslų, pabrėžiant siekį užtikrinti jų adekvatumą, tvarumą ir pritaikomumą⁸.

2.2. Pensijų sistemų pokyčiai

Nors valstybių narių pensijų sistemų skirtumai tebelieka gana dideli, dauguma jų per pastaruosius dešimtmečius buvo keičiamos, kad būtų užtikrintas didesnis tvarumas. Drauge valstybės narės siekė, kad pensijos išliktų adekvačios, ir labiau atsižvelgti į darbo rinkos pokyčius ir kintančius lyčių vaidmenis. Nustatytos tokios tendencijos⁹:

- (1) Kad gautų tokio paties dydžio pensijas, kokios mokėtos anksčiau, žmonės turi dirbti daugiau ir ilgiau: didinamas senatvės pensijos amžius; anksčiau laiko į pensiją einantys asmenys gauna mažiau naudos nei vėliau einantys (žr. 8 pav.); pereinama nuo išmokų apskaičiavimo remiantis metais, kuriais uždirbta daugiausia, prie išmokų apskaičiavimo remiantis vidutiniu viso išdirbto laikotarpio darbo užmokesčiu; naikinamos arba ribojamos galimybės eiti į pensiją anksčiau laiko; taikomos darbo rinkos priemonės, kuriomis vyresnio amžiaus žmonės skatinami likti darbo rinkoje bei užtikrinamos vienodos vyrų ir moterų galimybės.
- (2) Pereinama nuo viapakopių prie daugiapakopių sistemų. Tokių pokyčių lėmė daugumos (tačiau ne visų) valstybių narių tendencija mažinti einamąją pensijų finansavimą iš valstybinės socialinio draudimo sistemos ir daugiau dėmesio skirti papildomiems privatiems pensijų fondams, neretai grindžiamiems fiksuotų įmokų modeliais (žr. 10 pav.).
- (3) Imamasi priemonių adekvatumo skirtumams šalinti, pavyzdžiui, dedamos pastangos didinti aprėptį, įtvirtinti teises į pensiją, suteikti daugiau galimybių socialiai pažeidžiamų grupių atstovams gauti pensiją, didinti finansinę paramą skurstantiems pensininkams.
- (4) Atsižvelgiama į lyties aspektą, pavyzdžiui, į faktą, kad didžioji dalis pagal netipines sutartis dirbančių darbuotojų yra moterys, moterys paprastai uždirba mažiau nei vyrai ir dėl su priežiūra susijusių išsipareigojimų dažniau nutraukia darbo stažą. Todėl moterys paprastai gauna mažesnes pensijas; dėl šių priežasčių ir dėl ilgesnės gyvenimo trukmės joms dažniau nei vyrams gresia skurdas. Pagal kai kuriuos PAYG modelius laikotarpiai, kuriuos moterys dėl su priežiūra susijusių išsipareigojimų praleidžia ne darbo rinkoje, yra pripažįstami. Dažniausiai to negalima pasakyti apie investicines pensijų kaupimo sistemas, kuriose klausimas, kaip užtikrinti, kad būtų laikomasi tokio solidarumo principo, tebelieka neišspręstas.

Reformomis buvo padidintas faktinis senatvės pensijos amžius ir suteikta naujų galimybių užtikrinti adekvačias ir tvarias pensijas. Be to, pensijų reformomis paskatinta ir bus toliau skatinama didesnė asmeninė atsakomybė už būsimą pensiją. Žmonėms suteikta daugiau galimybių rinktis, tačiau drauge jie prisiima didesnę riziką. Reformos bus sėkmingos tik tuomet, jei visos pensijų sistemos tinkamai atliks savo vaidmenį, o rizika bus tinkamai

---

⁸ „Pensijų kokybė. Bendroji ataskaita apie tikslus ir darbo metodus pensijų srityje“ [10672/01 ECOFIN 198 SOC 272].

⁹ Išsamesnis vertinimas pateiktas Ekonominės politikos komiteto ir Socialinės apsaugos komiteto bendrojoje tarpinėje ataskaitoje dėl pensijų, žr. 2 išnašą.

įvertinta ir valdoma. Būsimų pensijų adekvatumas priklausys tiek nuo finansų rinkų gražos, tiek nuo darbo rinkų teikiamų ilgesnės ir nepertraukiamos karjeros galimybių. Kad padidintų socialinę sanglaudą, tam tikros valstybės narės turėtų spręsti tokius klausimus kaip minimalios pensijos, netipinių darbuotojų draudimas, finansavimas nesavanoriško stažo nutraukimo (pavyzdžiui, išlaikytinių priežiūrai) laikotarpiu.

Pertvarkius pensijų sistemas išauga rizika, susijusi su daugelio darbuotojų pensijų adekvatumu. Grynoji santykinė pensijų norma mažės daugelyje valstybių narių, nors pradinė padėtis ir mažėjimo mastas yra labai skirtingi. Vis dėlto kai kurios šalys (visų pirma tos, kuriose pradinis lygis buvo labai žemas), šią normą padidino (žr. 5 pav.). Jei iš darbo rinkos būtų pasitraukiama vėliau, pensijų normos mažėjimą būtų galima sustabdyti.

Atsižvelgiant į būsimų demografinių pokyčių mastą ir siekiant ilgalaikio jau įgyvendintų reformų tvarumo, daugelyje valstybių narių gali prireikti papildomų reformų. Valstybės narės, kuriose reformos tik pradėtos, turi skubiai įvertinti, kokio dydžio pensijos žadamos piliečiams, ir palyginti jas su potencialiomis ekonomikos ir valstybės finansų galimybėmis.

2.3. Finansų ir ekonomikos krizės poveikis

Finansų ir ekonomikos krizė dar labiau paryškino visuomenės senėjimo problemą. Krizė, parodžiusi įvairių pensijų sistemų tarpusavio priklausomybę ir atskleidusi kai kurių iš jų trūkumus, suveikė kaip išpėjamas signalas tiek PAYG, tiek investiciniams pensijų kaupimo modeliams: dėl didelio nedarbo, mažesnio ekonomikos augimo, išaugusių valstybės skolų ir finansų rinkų sutrikimų pasidarė sunkiau tesėti su pensijomis susijusius pažadus. Privatūs pensijų fondai gali šiek tiek sumažinti spaudimą, daromą valstybinėms socialinio draudimo pensijų sistemoms. Tačiau skatinimas naudotis privačiais fondais turės fiskalinių pasekmių, nes kaupiamuoju laikotarpiu dažnai taikomos įvairios mokesčių lengvatos. Su tokiomis lengvatomis susijusios išlaidos gali būti gana didelės, o jų veiksmingumas ir naudos perskirstymas – abejotinas¹⁰. Valstybių biudžetai patiria didelių sunkumų, todėl kai kurios valstybės narės šiuo metu pakartotinai svarsto, ar šios išlaidos yra veiksmingos. Dalijimasis informacija apie tokių išlaidų dydį ir veiksmingumą gali padėti visų ES šalių politikams¹¹. Be to, jei privatieji fondai nesugebės tesėti duotų pažadų, neišvengiamai didės spaudimas valstybės biudžetui ir bus reikalaujama pensijas mokėti iš jų.

Dabartinius pensininkus, gaunančius valstybinio socialinio draudimo pensijas, dažnai atliekančias savaiminių stabilizatorių vaidmenį, krizė kol kas paveikė palyginti nesmarkiai. Išskyrus kelias išimtis, išmokos pagal investicinį pensijų kaupimo modelį tebėra palyginti nereikšmingos ir tik kelios labai didelių valstybės biudžeto problemų patiriančios ar aiškias automatinio koregavimo priemones taikančios valstybės narės buvo priverstos mažinti mokamas socialinio draudimo pensijas. Tačiau krizė ir mažesnis ekonomikos augimas paveiks visas pensijų sistemas.

---

¹⁰ Socialinės apsaugos komiteto ataskaitos „Privačiai valdomų pensijų fondų pensijos ir jų indėlis užtikrinant tinkamas ir tvarias pensijas“ (2008 m.) 4.2 dalis (p. 26): <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=752&langId=en>.

¹¹ Pavyzdžiui, galima dalytis patirtimi, sukaupta taikant vadinamąjį „susisiekančių indų“ metodą, pagal kurį savanoriškų asmens santaupų mokesčių lengvatos ir asmens gaunamų privalomųjų ir profesinių pensijų dydis yra atvirkščiai proporcingi. Žr. *Proposal for a pension model with a compensating layer*, G.J.B. Dietvorst, *EC Tax Review*, 2007, Nr. 3, p. 142–145.

Fiskalinė padėtis dėl krizės pablogėjo tiek, kad išnyko dvidešimties metų fiskalinės konsolidacijos poveikis; tai reiškia, kad ateinantį dešimtmetį susidursime su didžiuliais fiskaliniiais suvaržymais. Prognozuojama, kad krizė socialinio draudimo pensijų sistemos išmokoms poveikį darys dar ilgai, nes ekonomika veikiausiai augs gerokai lėčiau ir kol kas nėra aišku, kada ji galėtų visiškai atsigausti¹². Kai kuriose valstybėse narėse dalis socialinio draudimo įmokų buvo nukreiptos į naujai įvestas privalomas investicines papildomas pensijos kaupimo sistemas. Krizė paryškino šią dvigubo mokėjimo problemą ir privertė kelias vyriausybes sustabdyti ar sumažinti privačių pensijų įmokas, kad būtų pagerintas valstybinės pensijų sistemos finansavimas.

Trumpuoju laikotarpiu investicinių pensijų kaupimo sistemų finansinę grąžą ir mokumą paveikė sumažėjusi palūkanų norma ir turto vertė: privatūs pensijų fondai 2008 m. prarado per 20 proc. savo vertės¹³. Be to, keli profesinių pensijų fondų laiduotojai nebesugebėjo vykdyti savo įsipareigojimų. Vis dėlto tik kelios sistemos patyrė nuostolių siekdamos vykdyti priištus įsipareigojimus, o valdžios institucijos galėjo supaprastinti vertinimo ir mokumo tvarką, kol rinka atsigaus. Pensijų fondai 2009 m. sugebėjo padengti dalį patirtų nuostolių¹⁴, tačiau daugelis jų ir toliau smarkiai neatitinka reikalaujamo mokumo lygmens.

Skirtingos investicinių pensijų kaupimo modelių galimybės atlaikyti krizę įrodė tinkamo pensijų fondų modelio, reglamentavimo ir investicijų strategijos svarbą. Nuostoliai priklauso nuo investicijų praktikos, o sugebėjimas įveikti rinkos sukrėtimus nuo naštos paskirstymo paslaugos teikėjui, įmokų mokėtojui ir išmokų gavėjui. Deja, tose šalyse, kuriose mokumo reikalavimai mažesni, o turto vertės sumažėjimas itin didelis, sukauptos teisės į pensiją paprastai menkiausiai apsaugotos, o naštos pasidalijimo mechanizmai patys nelanksčiausi. Todėl, jei nebeįmanoma užtikrinti sistemų mokumo, žmonės gali prarasti teises į pensiją, o paslaugos teikėjai nutraukti veiklą.

Krizė darys labai didelį poveikį ir būsimoms pensijoms – juk daug žmonių neteko darbo ir kuri laiką buvo bedarbiai, daugeliui teko sutikti su mažesniu darbo užmokesčiu ar dirbti trumpesnį laiką¹⁵. Užtikrinti, kad ir dabartinėmis sąlygomis būtų mokamos adekvačios pensijos, bus vienas iš svarbių uždavinių (žr. 9 pav.).

Dėl krizės atsirado naujų pensijų reformos darbotvarkės aspektų:

- reikia skubiau imtis priemonių adekvatumo skirtumams šalinti;
- reikia skubiau imtis reformų, kuriomis būtų gerinamas valstybės finansų tvarumas;
- daugiau dėmesio skiriama faktinio senatvės pensijos amžiaus didinimui;
- reikia peržiūrėti investicinių pensijų kaupimo sistemų reglamentavimą, kad ištikus finansų krizei jos išliktų veiksmingos ir saugios, ir drauge užtikrinti, kad šis reglamentavimas būtų proporcingas, nemažintų darbdavių mokumo ir neverstų jų atsisakyti pensijų sistemų;

---

¹² Žr. 6 išnašą.

¹³ Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (OECD), *Pensions and the crisis – How should retirement income systems respond to financial and economic pressures*, 2009 m.

¹⁴ Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (OECD), *Pension Markets in Focus*, 2009 m. spalio mėn., Nr. 6.

¹⁵ Bendros tarpinės ataskaitos dėl pensijų (žr. 2 išnašą) 3.3–3.5 skyriai.

- atsižvelgiant į didėjančią pensijų fondų svarbą, reikia užtikrinti veiksmingą ir apgalvotą finansų rinkų reglamentavimą. Pitsburge ir Toronte vykusiuose G 20 aukščiausiojo lygio susitikimuose pabrėžta, kad visų finansų institucijų veikla turi būti kontroliuojama ir kad reikia nustatyti bendras taisykles.

3. ES PENSIJŲ POLITIKOS MODERNIZAVIMO PRIORITETAI

Bendraisiais pensijų reformų tikslais siekiama užtikrinti pensijų sistemų adekvatumą ir tvarumą. Pastebima tendencija trijų dalių Stokholmo strategiją laikyti sąrašu, iš kurio galima pasirinkti, kurias problemas norima spręsti. Tačiau norint užtikrinti veiksmingas pensijų sistemas ir įgyvendinti strategiją „Europa 2020“, bus būtina visus tris klausimus spręsti koordinuotai.

3.1. Bendrieji tikslai: adekvatumas ir tvarumas

Adekvatumas ir *tvarumas* yra tarsi dvi to paties medalio pusės. Jei pensijos neadekvačios, gali būti reikalaujama didinti pensijas arba išaugti kitų išmokų paklausa, o tai gali pakenkti tvarumui. Jei pensijų sistema netvari, ilgainiui, prireikus skubių pataisų, paaiškės, kad pensijos nėra adekvačios. Todėl pensijų adekvatumo ir tvarumo klausimus reikia spręsti koordinuotai.

Pensijų adekvatumas

Adekvачių pajamų užtikrinimas – bet kurios pensijų sistemos tikslas, grindžiamas esminiu skirtingų ir tų pačių amžiaus grupių atstovų solidarumo principu. Dauguma ligšiolinių pensijų reformų vykdytos siekiant padidinti tvarumą. Tačiau kad būtų pašalinti adekvatumo skirtumai pensijų sistemas reikia modernizuoti toliau. Valstybinės socialinio draudimo pensijų sistemos pensijų norma daugumoje šalių mažės (žr. 4 pav.), todėl svarbu teikti pakankamai galimybių gauti papildomų pajamų, pavyzdžiui, suteikti galimybių ilgiau likti darbo rinkoje ir naudotis papildomais pensijų modeliais. Pensijų skirtumus gali lemti nepakankamai kompensuojami nedarbo, ligos, išlaikytinių priežiūros laikotarpiai, taip pat nepakankama socialiai pažeidžiamų grupių, pavyzdžiui, pagal trumpalaikes darbo sutartis dirbančių ar netipinių darbuotojų, aprėptis, nepakankamos minimalių pensijų išmokų garantijos ar vyresnio amžiaus asmenų pajamų užtikrinimas. Visi šie veiksniai yra susiję su finansavimo klausimais. Labai padidinti iš investicinių pensijų kaupimo modelių gaunamų pajamų adekvatumą galima mažinant investicijų riziką (visų pirma artėjant išmokėjimo etapui ir jam prasidėjus), gerinant rizikos pasiskirstymą tarp pensijas kaupiančių ir pensijomis aprūpinančių asmenų, naudojantis kolektyvinio draudimo privalumais. Taip pat būtų galima apsvarstyti, iš kokių kitų šaltinių pensininkai galėtų gauti papildomų pajamų.

Pensijų tvarumas

Daugelis pensijų reformų padėjo apriboti būsimųjų su pensijomis susijusių valstybės išlaidų augimą, tačiau reikia kuo skubiau imtis papildomų veiksmų, kad pensijų sistemos būtų tvaresnės ir taip prisidėtų prie ilgalaikio valstybės (visų pirma tų šalių, kuriose numatomos didelės valstybės išlaidos pensijoms) finansų stabilumo. Jei nebus imtasi tvirtų politinių veiksmų tvarumui didinti, našta bus perkelta ant būsimųjų darbuotojų arba būsimųjų pensininkų pečių, nors, kaip nurodoma Europos Vadovų Tarybos išvadose¹⁶, pastarieji gali

---

¹⁶ 2005 m. kovo 23 d. EUROPOS VADOVŲ TARYBOS išvadose (7619/1/05, REV 1) pabrėžta reikmė užtikrinti „viešųjų finansų ilgalaikį tvarumą, augimo skatinimą ir vengimą užkrauti pernelyg didelę našta būsimoms kartoms“.

būti nepasiruošę mažesnėms nei tikėtasi pensijoms. Atsižvelgiant į sudėtingą valstybės finansų padėtį ir prognozuojamą valstybės skolos augimą, jei politika nebus keičiama, fiskalinė konsolidacija taps neišvengiama visose politikos srityse, įskaitant pensijas. Stabilumo ir augimo pakte numatyta valstybės finansų (įskaitant pensijų sistemas) tvarumo stebėsenos priemonių¹⁷. Be to, jei ateityje bus vis dažniau naudojamos institucinės pagyvenusių žmonių priežiūros paslaugomis, išlaidos šioje srityje taip pat išaugs. Todėl labai svarbios reformos, kuriomis būtų didinamas ES ekonomikos augimo potencialas, pavyzdžiui, skatinama darbo jėgos pasiūla. Didesnis darbo jėgos produktyvumas teiktų naudą visiems piliečiams, nes augtų gyvenimo lygis. Kalbant apie fiskalinį tvarumą, dar svarbiau užtikrinti didesnę (visų pirma vyresnio amžiaus asmenų) užimtumą.

- (1) *Kaip ES galėtų remti valstybių narių pastangas didinti pensijų sistemų adekvatumą? Ar ES turėtų aiškiau apibrėžti, kokios turėtų būti adekvačios pensininko pajamos?*
- (2) *Ar dabartinės ES lygmens pensijų sistemos yra pakankamos, kad būtų užtikrintas valstybės finansų tvarumas?*

3.2. Tvari darbo stažo ir pensijos laikotarpių pusiausvyra

Pastarąjį šimtmetį pensijoje praleidžiamas laikas gerokai pailgėjo, nors tarp valstybių narių tebėra ryškių skirtumų. Šiuo metu maždaug trečdalis suaugusiųjų gyvenimo praleidžiamas pensijoje. Ateityje ilgėjant gyvenimo trukmei šis laikas dar labiau pailgės¹⁸, nebent daugiau laiko būtų praleidžiama darbo rinkoje ir žmonės į pensiją eitų vėliau. Iš 60-ies metų sulaukusių žmonių vis dar dirba mažiau nei pusė. Tai prieštarauja Barselonos Europos Vadovų tarybos susitikime valstybių narių priimtam įsipareigojimui pailginti senatvės pensijos amžių penkeriais metais¹⁹. Be to, tokia tendencija neatitinka strategijoje „Europa 2020“ iškelto tikslo – 75 proc. užimtumo, ir neigiamai veikia augimo potencialą. Spartaus senėjimo indekso didėjimo būtų galima išvengti, jei žmonės ilgiau liktų darbo rinkoje (žr. 2 pav.). Kitu atveju neišvengsime skausmingo įmokų didėjimo ir išmokų mažėjimo.

Reikia užtikrinti, kad pensijoje praleistas laikas, palyginti su darbo stažu, neilgėtų – tik taip galima pasiekti adekvatumo ir tvarumo. Tai reiškia, kad nustoti dirbti ir eiti į pensiją reikia vėliau. Daugelis valstybių narių jau nusprendė didinti senatvės pensijos amžių, kuri sukakę darbuotojai įgytų teisę į visą valstybinio socialinio draudimo pensiją (žr. 6 pav.). Vis aiškiau suvokiama, kad tai – svarbus signalas darbuotojams ir darbdaviams, motyvuojantis juos ilgiau likti darbo rinkoje. Ne viena valstybė narė įrodė, kad perspektyvi politinė pensijų sistemų tvarumo stiprinimo galimybė – automatinis senatvės pensijos amžiaus koregavimas, didinant jį proporcingai ilgėjančiai gyvenimo trukmei. Tokį proporcingo koregavimo principą galima taikyti ir kitose srityse, o įsipareigojimas reguliariai peržiūrėti pensijų adekvatumą ir tvarumą galėtų būti alternatyvi arba papildoma priemonė, kuri užtikrintų tinkamą ir sklandų reagavimą į kintančias aplinkybes, kurias neretai būna sunku numatyti iš anksto.

Galimybė nustatyti universalų senatvės pensijos amžių visuomet buvo ginčytina: juk į darbo rinką skirtingų profesijų atstovai patenka ne vienodo amžiaus, be to, skirtingų profesijų darbuotojų sveikata nėra vienoda. Dauguma valstybių narių šį uždavinį sprendžia nustatydamos aiškias politines priemones sveikatai ir saugai darbe gerinti ir teikdamos

¹⁷ Vadovaudamasi Stabilumo ir augimo paktu, Komisija pasiūlė vertinant būsimus sunkumus taip pat atsižvelgti į faktinius įsipareigojimus, visų pirma susijusius su senėjimu (COM(2010) 367/2).

¹⁸ Bendros tarpinės ataskaitos dėl pensijų (žr. 2 išnaša) 3.2.1 skyrius.

¹⁹ 2002 m. kovo 15–16 d. EUROPOS VADOVŲ TARYBOS išvados SN 100/1/02 REV 1.

papildomų galimybių tiems darbuotojams, kuriems jų tikrai reikia dar nesulaukus senatvės pensijos amžiaus. Valstybių narių pastangas papildo Europos sveikatos ir saugos strategija. Kelios valstybės narės atsižvelgia į tai, kad į rinką patenka nevienodo amžiaus darbuotojai, ir derina tokias priemones kaip senatvės pensijos amžiaus didinimas ir įmokų mokėjimo laikotarpio, po kurio suteikiama teisė gauti visą pensiją, ilginimas. Taigi reikės imtis darbinės veiklos laikotarpio ilginimo priemonių, tačiau bus nemažiau svarbu spręsti tokias problemas kaip moterų ir vyrų darbo užmokesčio skirtumai ir lyčių nelygybė darbo rinkoje.

Iš darbo rinkos pasitraukiama palyginti anksti, todėl reikia atsakyti į klausimą, ar būtų naudinga nustatyti bendrus ES principus ir būdus, kurie būtų taikomi atsižvelgiant į pensijų sistemų skirtumus ir padėtų užtikrinti adekvačias ir tvarias pensijų sistemas. Taip būtų siekiama suteikti žmonėms galimybių sukaupti adekvačią pensiją ir drauge padidinti ES ekonomikos tvarumą. Tačiau tam reikia ne tik pertvarkyti pensijų sistemas, bet ir dėti daug pastangų, kad darbuotojai sugebėtų išsilaikyti darbo rinkoje visą savo darbingą gyvenimą, taigi siūlyti pakankamai persikvalifikavimo galimybių. Ilgiau likti darbo vietoje vyresnio amžiaus darbuotojams galėtų padėti ir naujosios technologijos bei paslaugos, pavyzdžiui, lankstus darbo grafikas, nuotolinis darbas ir įgūdžių gerinimas.

Tarp svarbiausių priemonių, kuriomis siekiama vyresnio amžiaus darbuotojus – tiek vyrus, tiek moteris – ilgiau išlaikyti darbo rinkoje, būtų visiems asmenims, nepriklausomai nuo jų amžiaus, lyties, etninės grupės, suteikiama galimybė patekti į darbo rinką ir mokytis, taip pat specialios sąlygos neįgaliesiems²⁰. Europos socialinis fondas remia priemones, kuriomis siekiama gerinti galimybes įsidarbinti bei didinti abiejų lyčių ir visų amžiaus grupių asmenų užimtumą. Komisija jau rengiasi 2012 m., kurie paskelbti Europos veiklaus senėjimo metais, ir skatins valstybes nares, socialinius partnerius ir kitas suinteresuotąsias šalis teikti daugiau galimybių ir gerinti darbo sąlygas, kad darbo rinkoje dalyvautų kuo daugiau vyresnio amžiaus žmonių.

Pavyzdžiui, galima nustatyti socialines ir finansines paskatas dirbti: valstybės narės galėtų išanalizuoti, ar jų taikomi mokesčiai skatina likti darbo rinkoje. Galimos ir kitos priemonės: senatvės pensijos amžiaus, darbo tvarkos, darbo rinkos ir darbo vietos pritaikymas ir tinkamas požiūris, taip pat tinkamų sąlygų savarankiškai dirbantiems vyresnio amžiaus asmenims sudarymas. Darbinės veiklos laikotarpio ilginimas atsižvelgiant į nuolatinį gyvenimo trukmės ilgėjimą ilgai duotų dvigubos naudos: kiltų gyvenimo lygis, o pensijų sistemos būtų tvaresnės. Siekiant užtikrinti jų tvarumą ir adekvatumą, svarbu, kad darbuotojai, visų pirma jauni, daugiau laiko praleistų darbo rinkoje ir gautų pakankamą darbo užmokestį bei dirbtų pakankamai valandų, kad ateityje įgytų teisę į pensiją.

Valstybės narės jau imasi priemonių, kad pailgintų darbinės veiklos laikotarpį²¹. Pailginti šį laikotarpį, sumažinti spaudimą pensijų sistemoms ir padidinti tvarumą galima sveikatos politikos priemonėmis, kuriomis siekiama, kad piliečiai ir senatvėje būtų geros sveikatos²². Prasta sveikata – vienas iš ankstyvo išėjimo į pensiją veiksnių.

---

²⁰ Reikia geriau perkelti ir įgyvendinti vadinamąjį lygių galimybių užimtumo srityje direktyvą (2000/78/EB) ir geriau suvokti vyresnių darbuotojų teikiamą naudą. Pavyzdžiui, ieškant darbo amžiaus dažniausiai suvokiamas kaip trūkumas, žr. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_317_en.pdf.

²¹ Bendros tarpinės ataskaitos dėl pensijų (žr. 2 išnašą) 2.1 skyrius.

²² Žr. Komisijos tarnybų darbinį dokumentą SEC(2010) 830.

- (3) *Kokiais būdais geriausia siekti, kad darbuotojai faktiškai į pensiją eitų kuo vėliau, ir kaip senatvės pensijos amžiaus padidinimas galėtų padėti siekti šio tikslo? Ar reikėtų pensijų sistemas koreguoti automatiškai pagal demografinius pokyčius, kad būtų užtikrintas tinkamas darbo rinkoje ir pensijoje praleidžiamo laiko santykis? Koks galėtų būti ES vaidmuo?*
- (4) *Kaip, įgyvendinant strategiją „Europa 2020“, būtų galima skatinti ilgiau likti darbo rinkoje, pademonstruoti verslui teikiamą naudą ir įveikti diskriminaciją dėl amžiaus darbo rinkoje?*

3.3. Judumo kliūčių šalinimas ES

Kad ištekliai būtų veiksmingai panaudojami ir sudarytos palankios sąlygos pajamoms maksimaliai padidinti, reikėtų politinėmis priemonėmis ir teisės aktais lengvinti laisvą gamybos veiksmų, visų pirma darbo jėgos ir kapitalo, judėjimą. Lankstesnės profesinio judumo sąlygos didina ekonomikos gebėjimą prisitaikyti ir stiprina Europos socialinį modelį. Visapusiškas bendrosios rinkos potencialo išnaudojimas galėtų būti labai naudingas visiems ES piliečiams²³.

3.3.1. Pensijų vidaus rinkos stiprinimas

2003 m. priimtą direktyvą dėl įstaigų, atsakingų už profesinių pensijų skyrimą, galima laikyti dideliu laimėjimu. Tačiau joje reglamentuojamos tik profesinio pobūdžio kaupiamosios pensijos ir tai ne visos (pavyzdžiui, direktyva netaikoma vadinamiesiems įmonių pensijų atidėjinių modeliams). Be to, tai ne pagrindų direktyva, todėl sunku pritaikyti taisykles prie kintančių rinkos sąlygų. Patirtis jau parodė, kad vis dar yra didelių tarpvalstybinės veiklos kliūčių. Tai trukdo siekti maksimalios naudos, kuri būtų įmanoma dėl masto ekonomijos ir konkurencijos, ir drauge didina pensijų sąnaudas ir apriboja vartotojų galimybes. Daugeliu atvejų kliūčių atsiranda dėl įstatymų skirtumų ir teisinio netikrumo, pavyzdžiui, dėl tarpvalstybinės veiklos neaiškios apibrėžties, nepakankamo riziką ribojančių taisyklių derinimo ir sudėtingų ES teisės aktų ir nacionalinių įstatymų sąsajų. Norint pašalinti šias kliūtis, gali prireikti peržiūrėti minėtąją direktyvą, užtikrinti didesnę priežiūros konvergenciją ir geresnes žinias apie nacionalinius skirtumus. Be to, reikia skirti daugiau dėmesio tokiems aspektams kaip turto saugojimas²⁴ ir pensijų fondų valdymas, įskaitant tinkamą investicinių sprendimų supratimą ir priežiūrą, išmokas, paslaugų teikėjų paskatas ir socialiai atsakingą investavimą.

Kad padidėtų pensijų išipareigojimų skaidrumas, svarbūs tinkami ir palyginami apskaitos standartai. Tarptautinių apskaitos standartų valdyba vykdo projektą, kuriuo siekiama peržiūrėti pensijų apskaitos standartą IAS 19²⁵. Europos Komisija drauge su savo patarėja Europos finansinės atskaitomybės patariamąja grupe (angl. EFRAG) atidžiai stebi Tarptautinių apskaitos standartų valdybos vykdomą projektą, kuriuo siekiama pagerinti

²³ Daugiau informacijos apie dabartines ES pensijų sistemas žr. 22 išnašą.

²⁴ Žr. 2009 m. balandžio 30 d. Komisijos ataskaitą dėl svarbiausių Direktyvos 2003/41/EB dėl įstaigų, atsakingų už profesinių pensijų skyrimą, veiklos ir priežiūros, aspektų, COM(2009) 203 galutinis, http://ec.europa.eu/internal_market/pensions/docs/legislation/iorp_report_en.pdf.

²⁵ Standartas IAS 19 (Išmokos darbuotojams) taikomas finansuojantiems subjektams.

pensijų apskaitą (taip pat ir pensijų fondų lygmeniu) vadovaujantis Reglamente dėl tarptautinių apskaitos standartų taikymo²⁶ nustatytu patvirtinimo procesu.

Valstybės narės skatina laisvą kapitalo judėjimą nustatydamos tokią pačią įstaigų, atsakingų už profesinių pensijų skyrimą, investuojančių jų teritorijoje, tačiau įsisteigusių kitoje Europos ekonominės erdvės (EEE) šalyje, gaunamų dividendų ir palūkanų apmokestinimo tvarką. Komisijai priėmus sprendimą imtis veiksmų prieš kai kurias valstybes nares, pažeidusias nustatytas apmokestinimo taisykles, kelios valstybės narės nedelsdamos suderino savus pensijų apmokestinimo teisės aktus su ES teisės aktų reikalavimais.

Draudimo produktų vidaus rinka veikia kiek ilgiau, tačiau su gyvybės draudimo produktais susijusi tarvalstybinė veikla tebelieka gana ribota: bendros gyvybės draudimo įmokos daugumoje valstybių narių tesudaro mažiau kaip 10 proc. Vidaus rinka taip pat galėtų padėti pensininkams naudotis papildomais pajamų šaltiniais, pavyzdžiui, vadinamąja atvirkštinės hipotekos paskola. Jau būta raginimų šalia dabartinių Europos pensijų sistemų sukurti ES masto privačių pensijų režimų reglamentavimo sistemą²⁷.

(5) *Kaip reikėtų pakeisti direktyvą dėl įstaigų, atsakingų už profesinių pensijų skyrimą, kad būtų pagerintos tarpvalstybinės veiklos sąlygos?*

3.3.2. Pensijų judumas

Judžių ES piliečių ir jų šeimos narių teisės į pensiją jau penkerius dešimtmečius ginamos ES reglamentais, susijusiais su socialinės apsaugos sistemų koordinavimu. Apsauga dar labiau padidinta naujais reglamentais Nr. 883/2004 ir Nr. 987/2009, kuriais užtikrinama, kad įgyjant teises į pensiją būtų atsižvelgiama į draudimo laikotarpius, praleistus kitoje valstybėje narėje. Minėti reglamentai taikomi tik valstybinėms ir profesinių pensijų sistemoms, kur teisės nustatytos teisės aktais, todėl vykdant pirmiau aprašytas nacionalines reformas gali prireikti išplėsti koordinavimo reglamentų aprėptį ir nustatyti minimalius standartus, taikytinus judžių darbuotojų teisėms į papildomą pensiją valstybėse narėse ir tarp jų.

2005 m. Komisija pasiūlė direktyvą, kuria nustatomi minimalūs teisių į papildomą pensiją įgijimo, išsaugojimo ir perkėlimo standartai. Vidaus judumas taip pat įtrauktas, nes atskirti vidaus ir išorės judumą buvo nepraktiška.

2007 m. Komisija pasiūlymą peržiūrėjo ir atsisakė perkeliavimo aspekto, kuriam paprieštaravo kai kurios suinteresuotosios šalys, teigusios, kad jį techniškai sudėtinga įgyvendinti, jis gali didinti našta ir skatinti piktnaudžiavimą. Taigi daugiau dėmesio skirta nepavėluotam teisių į pensiją įgijimui ir jų išsaugojimui. Vis dėlto iki šiol Taryboje nepavyko pasiekti reikiamo balsų vieningumo, kad direktyva būtų priimta.

---

²⁶ Reglamentas dėl IAS Nr. 1606/2002.

²⁷ M. Monti ataskaitoje taip pat siūloma išanalizuoti 28-tą papildomų pensijų teisių sistemą, žr. NAUJĄJĄ BENDROSIOS RINKOS STRATEGIJĄ EUROPOS EKONOMIKOS IR VISUOMENĖS NAUDAI (M. Monti ataskaita Europos Komisijos pirmininkui José Manueliui Barroso, 2010 m. gegužės 9 d., p. 58).

Kad rastume visiems judiems darbuotojams tinkantį sprendimą, reikia naujo impulso²⁸. Šiandieninėje darbo rinkoje, kurioje rūpesčių kelia finansų ir ekonomikos krizės pasekmės, žmonėms turi būti suteikiama galimybė visais darbinės veiklos etapais lengvai keisti darbo vietą, o darbdaviams – pasirinkti tinkamą reikiamų įgūdžių turintį darbuotoją. Be to, būtina tinkamai reaguoti į didėjančią įvairių investicinių kaupiamųjų pensijų sistemų svarbą. Todėl iškyla aprėpties klausimas: ar ES priemonės turėtų būti taikomos ir valstybinėms investicinėms papildomos pensijos kaupimo sistemoms?

Kai kuriose valstybėse narėse veikia pensijų „sekimo“ sistema – žmonės gali aiškiai matyti, kokias teises į pensiją jie įgijo skirtingose darbovietėse toje valstybėje narėje. Atsižvelgiant į didėjančią darbo jėgos judumą ir į pensinių pajamų finansuojamų tiek iš valstybės, tiek iš privačių šaltinių, įvairovę, galėtų būti naudinga įvesti ES masto pensijų „sekimo“ sistemą, kuri padėtų judiems darbuotojams sekti įgytas teises į pensiją.

Pensijų judumui gali trukdyti diskriminacinės apmokestinimo taisyklės. Europos Teisingumo Teismas nusprendė, kad pensijų kapitalo iš nacionalinių pensijų fondų perkėlimo į kitose EEE šalyse įsteigtus fondus apmokestinimas prieštarauja ES teisės aktams, jei toks pensijų kapitalo perkėlimas į kitą tos pačios šalies fondą nėra apmokestinamas²⁹. Komisija ketina domėtis, ar kitos valstybės narės netaiko tokių taisyklių.

(6) *Kokiems pensijų modeliams reikėtų taikyti ES lygmens veiksmus, kuriais būtų šalinamos judumo kliūtis?*

(7) *Ar ES turėtų vėl imtis spręsti perkeliamumo klausimą? O gal verčiau būtų nustatyti minimalius teisių įgijimo ir išsaugojimo standartus ir sukurti pensijų „sekimo“ sistemą?*

3.4. Saugesnės ir skaidresnės pensijos ir geresnis informuotumas

Pensijų saugumas yra svarbus adekvatumą užtikrinantis veiksnys. Be to, tai iš karto teikia makroekonominės naudos – juk pensininkai yra didėjantis pastovaus ir reguliaraus vartojimo šaltinis. Vis dėlto iš esmės skirtingos valstybių narių pensijų sistemos ir tendencija naudoti fiksuotų įmokų modelius kelia naujų klausimų.

3.4.1. ES teisės aktų spragos

Pensijų sistemos vis dažniau yra daugiapakopės, o pensijų paketai vis sudėtingesni, todėl ilgainiui gali nebepakakti dabartinių suskaidytų ir neišbaigtų ES priemonių.

(1) Įgyvendinus reformas, kai kurių (tačiau ne visų) valstybių narių tam tikros (ne visos) pensijų kaupimo sistemos – tiek valstybinės, tiek privačios – tapo reglamentuojamos ES teisės aktais. Tai ne tik neatitinka Pitsburge vykusio G 20 aukščiausiojo lygio susitikimo deklaracijos (13. [...] Visų įmonių, kurių bankrotas galėtų kelti pavojų finansų stabilumui, veikla turi būti prižiūrima ir reguliuojama laikantis aukščiausių standartų. [...]), kurią dar kartą patvirtino Toronto G 20 aukščiausiojo lygio susitikimo

²⁸ Pavyzdžiui, viena iš galimybių galėtų būti ES tarpvalstybinio pensijų fondo, skirto itin judiems darbuotojams (kaip antai mokslininkai) sukūrimas. Žr. *Feasibility Study of a Pan-European pension fund for EU researchers*, tyrimą atliko *Hewitt Associates* Europos Komisijos (DG RTD) užsakymu, 2010 m. gegužės mėn.

²⁹ Komisija prieš Belgiją, byla C-522/04.

dalyviai, bet ir neatspindi fakto, kad pensijų fondai tapo svarbiais finansų rinkų dalyviais.

- (2) Panašioms pensijų sistemoms taikomos įvairios ES taisyklės, todėl kyla darnumo problemų.
- (3) Neaiškios valstybės socialinio draudimo pensijų ir privačių pensijų sistemų, profesinių pensijų ir individualių pensijų modelių, savanoriškų ir privalomų pensijų sistemų ribos.
- (4) Ne visada aišku, kuo skiriasi asmens santaupos nuo jo pensijos. Kyla klausimas, ar terminu *pensija* nereikėtų vadinti tik tų lėšų, kurioms būdingi tam tikri ypatumai (pavyzdžiui, užtikrintumas) ir kurioms taikomos tam tikros išmokėjimo taisyklės (reguliariai mokamos nustatytos išmokos į pensiją išėjusiems asmenims).

Be to, vis labiau populiarėja fiksuotų įmokų, o ne išmokų modeliai. Nebe toks svarbus tampa ir tikslas didinti darbuotojų lojalumą įmonėms žadant profesines pensijas: sparčiai tobulėjant technologijoms darbdaviams vis mažiau rūpi konkrečios įmonės veiklai reikiami įgūdžiai, o darbuotojai vis dažniau pirmenybę teikia lankstumui ir judumui. Profesiniais fiksuotų išmokų modeliais užtikrinamas didesnis tikrumas dėl būsimų pensinių pajamų, o dėl šių modelių dydžio ir pasidalijamos rizikos mažinamos sąnaudos, tačiau drauge jos gali tapti nepakeliama našta darbdaviams.

Fiksuotų įmokų modeliais šiandien naudojasi beveik 60 mln. europiečių³⁰. Jie šiandien kur kas populiariesni nei prieš dešimtmetį; manoma, kad jų svarba ir toliau didės. Fiksuotų įmokų sistemų laiduotojai nepatiria jokios finansinės rizikos, o dalyviai yra linkę ilgiau likti darbo rinkoje. Tačiau svarbiausia yra tai, kad investicijų, infliacijos ir ilgaamžiškumo rizika perkeliama ant sistemos dalyvių pečių, o pavieniui ją kur kas sunkiau pakelti. Vis dėlto yra būdų šiai rizikai sumažinti. Minimalios gražos garantijos ir vadinamosios gyvenimo modeliavimo strategijos kainuoja, tačiau iš geriausios valstybių narių patirties matyti, kad taip galima sumažinti trumpalaikius svyravimus. Rinkos veikimą galima valdyti vykdant tinkamą ekonomikos ir valstybės finansų politiką ir užtikrinant tinkamą reglamentavimą. Geresnės investicijos ir pensijų sistemų struktūros tobulinimas gali gerokai sumažinti riziką ir padidinti gebėjimą įveikti rinkos sukrėtimus, taigi taip galima užtikrinti geresnę taupytojų ir paslaugos teikėjų rizikos, saugumo ir įperkamumo pusiausvyrą.

Jei riziką būtų galima padalyti pasitelkus mišrius modelius (pavyzdžiui, fiksuotų įmokų modelį ir užtikrinti minimalią gražą arba modelį, pagal kurį būtų derinami fiksuotų išmokų ir įmokų aspektai), fiksuotų įmokų modelių populiarumas veikiausiai mažėtų. Kokybiškos pensijų sistemos remiamos sektorių iniciatyvomis. Geriau padalijant riziką finansuojantiems subjektams, darbuotojams ir pensininkams, kai kurie fiksuotų išmokų modeliai buvo pritaikyti prie demografinių ir struktūrinių pokyčių. To pasiekti padėjo dabartinis kolektyvinis fiksuotų išmokų modelių valdymas. Pavyzdžiui, pereinama nuo paskutinių karjeros metų darbo užmokesčio modelio prie viso išdirbto laiko vidutinio darbo užmokesčio modelio, nustatomi pensijų rezervo modeliai, atsižvelgiama į ilgaamžiškumo veiksnį, keičiamos kaupimo normos ir senatvės pensijos amžius, taikomas sąlyginis indeksavimas.

---

³⁰ EFRP tyrimas „Fiksuotų įmokų modelis“, 2010 m.

Tarptautinėse politinėse diskusijose keliamas klausimas, ar dabartinių ES teisės aktų pakanka, kad fiksuotų įmokų sistemų populiarėjimas nepadarytų žalos³¹. Gali prireikti peržiūrėti direktyvą dėl įstaigų, atsakingų už profesinių pensijų skyrimą, veiklos ir priežiūros ir pakartotinai įvertinti tokius aspektus kaip sistemų ir rizikos valdymas, turto saugojimas, investicijų taisyklės, informacijos atskleidimas. Be to, dabartinais ES teisės aktais nereglamentuojamas kaupiamasis laikotarpis. Tai reikštų i) trumpalaikių gražos svyravimų mažinimo planą, ii) investicijų pasirinkimą ir nustatytas investicijų galimybes. Be to, atsižvelgiant į tai, kad taikant fiksuotų įmokų modelį mokamų pensijų dydis gali priklausyti nuo metų, kuriais išeinama į pensiją, reguliuojant rinką būtina atkreipti dėmesį į išmokėjimo etapą, pavyzdžiui, į periodinių išmokų (anuiteto) įsigijimo taisykles (ar jas privaloma įsigyti ir kada).

- (8) *Ar reikia peržiūrėti dabartinius ES teisės aktus, kad būtų užtikrintas nuoseklus investicinių pensijos kaupimo sistemų ir produktų reglamentavimas ir priežiūra? Jei taip, kuriuos aspektus reikėtų peržiūrėti?*
- (9) *Kaip būtų galima Europos priemonėmis ar gerosios patirties kodeksu padėti valstybėms narėms pasiekti geresnę taupytojų ir pensijų teikėjų rizikos, saugumo ir įperkamumo pusiausvyrą?*

3.4.2. Pensijų fondų mokumo gerinimas

Direktyvoje dėl įstaigų, atsakingų už profesinių pensijų skyrimą, nustatyti minimalūs riziką ribojantys reikalavimai, įskaitant fiksuotų išmokų sistemų mokumo taisykles. Tokios pačios mokumo taisyklės šiuo metu taikomos gyvybės draudimo paslaugos teikėjams. 2012 m. įsigaliojus direktyvai „Mokumas II“, draudimo įmonės galės naudotis rizika pagrįsta trijų pakopų mokumo sistema. Kyla klausimas, ar ši sistema turėtų būti taikoma ir už profesinių pensijų skyrimą atsakingoms įstaigoms. Susitarti suinteresuotosioms šalims kol kas nepavyko, veikiausiai iš dalies dėl skirtingų profesinių pensijų mokėjimo kelių: per įmonių pensijų atidėjinių modelius, pensijų fondus arba pagal draudimo sutartis.

Kalbant apie pensijų fondus, įgytas teises į pensiją valstybės narės taip pat apsaugo nevienodai³². Komisija 2008 m. surengė konsultacijas šia tema, o 2009 m. gegužės mėn. – viešą posėdį. Šio proceso metu suinteresuotosios šalys nurodė, kad reikia nustatyti *sui generis* pensijų fondų mokumo sistemą ir kad svarbu vengti taikyti ciklinio mokumo taisykles. „Mokumas II“ metodika galėtų būti puikus atspirties taškas, prireikus, atsižvelgiant į tikėtinos pensijos pobūdį ir trukmę. Reikia pakartotinai apsvarstyti „Mokumas II“ metodikos tinkamumą pensijų fondams – būtina kruopščiai įvertinti poveikį, visų pirma įtaką pensijų produktų kainai ir prieinamumui.

Susijęs klausimas – ar, atsižvelgiant į bankininkystės, draudimo ir investicijų pokyčius, reikėtų valstybėse narėse remti pensijų išmokų garantijų sistemą, kurią būtų galima koordinuoti arba valdyti ES lygmeniu. Tokios sistemos ne tik padėtų šalinti nuo finansuojančių subjektų priklausančių fiksuotų išmokų modelių ar įmonių pensijų atidėjinių modelių trūkumus, bet ir kompensuoti didžiulius fiksuotų įmokų modelių nuostolius. Vis

³¹ Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (OECD), *Pension Market in Focus*, 2009 m. spalio mėn.

³² Šiuo metu taikomos saugumo priemonės grindžiamos realistišku techninių sąlygų, nuosavųjų lėšų, finansuojančio subjekto pajėgumo, pensijų draudimo fondų vertinimu ar šių aspektų deriniu (CEIOPS SAK ataskaita).

dėlto būtina atsižvelgti į tokius nuosmukio laikais svarbius aspektus kaip moralinė rizika ir valstybės parama.

(10) Kaip turėtų būti tinkamai užtikrinamas pensijų fondų mokumas?

3.4.3. Darbdavio nemokumo problemos sprendimas

Atsižvelgiant į svarbų finansuojančių subjektų vaidmenį užtikrinant išmokas ir įstaigų, atsakingų už profesinių pensijų skyrimą, finansavimą, jų nemokumas kelia itin didelę riziką. Vadinamojoje Nemokumo direktyvoje³³ nustatyta, kaip turi būti saugomos darbuotojo teisės į papildomą profesinę pensiją darbdaviui tapus nemokiam. Tačiau valstybės narės neturi prievolės finansuoti tokias teises ar teikti susijusias garantijas, taigi darbuotojų apsaugos lygis ir ypatumai gali būti labai nevienodi. Be to, direktyva dėl įstaigų, atsakingų už profesinių pensijų skyrimą, netaikoma įmonėms, taikančioms pensijų atidėjinių modelius, pagal kuriuos darbuotojams mokamos pensijos. Dėl finansų ir ekonomikos krizės padaugės tokių įmonių nemokumo atveju, todėl reikmė užtikrinti papildomų profesinių pensijų apsaugą dar labiau padidės.

Komisija pateikė Tarnybų darbinį dokumentą³⁴ dėl papildomų profesinių pensijų nuostatų, numatytų Nemokumo direktyvoje, įgyvendinimo. Tęsdama su minėtu dokumentu susijusią veiklą, Komisija 2009 m. pradėjo fiksuotų išmokų modelių ir įmonių pensijų atidėjinių modelių tyrimą³⁵; šiuo metu ji renka informaciją apie apsaugą, kai darbdavio nemokumo atveju nemokamos fiksuotų įmokų modelių įmokos.

(11) Ar reikėtų didinti ES teisės aktais užtikrinamą apsaugą darbdavio, turinčio mokėti pensijas, nemokumo atveju? Jei taip, kokiais būdais?

3.4.4. Pagrįstų sprendimų priėmimas

Fiksuotų įmokų modelių populiarėjimas didina skaidrumo ir aiškios komunikacijos poreikį. Įstaigų, atsakingų už profesinių pensijų skyrimą, ir Gyvybės draudimo direktyvose yra nustatyti informacijos atskleidimo reikalavimai. Vis dėlto jie derinami minimaliai, o valstybių narių požiūris yra gana skirtingas. Be to, jie buvo parengti fiksuotų išmokų, o ne įmokų modeliams, todėl juos reikėtų pakoreguoti. Ateityje reikėtų peržiūrėti svarbiausią konkrečiai su pensijų sistemomis ir produktais susijusią informaciją (pavyzdžiui, riziką, planuojamas pensijas, mokesčius, išmokėjimo būdą ir kt.). Tą darant reikėtų atsižvelgti į kitų finansinių produktų plėtotę, kad informaciją būtų galima palyginti. Siekiant pagerinti informacijos kokybę (visų pirma aiškumą ir palyginamumą) galima naudoti vartotojų testavimo ir ekonominių tyrimų metodus.

Perkeliant pasirinkimo teisę ir atsakomybę darbuotojui bei atsižvelgiant į tai, kad pensijų sistemos darosi vis sudėtingesnės, būtina užtikrinti, kad žmonės gerai suprastų jiems teikiamą informaciją ir sugebėtų priimti pagrįstus sprendimus. EBPO patirtis rodo, kad naudos galėtų teikti finansinio išprusimo gerinimas; ES drauge su valstybėmis narėmis jau siekia šio tikslo. Finansinio išprusimo gerinimo priemonės papildytų šio sektoriaus reglamentavimą – rizikos ribojimo taisykles (pavyzdžiui, direktyva dėl įstaigų, atsakingų už profesinių pensijų skyrimą)

³³ 2008/94/EB.

³⁴ SEC(2008) 475, 2008 4 11.

³⁵ OL 2009/ S 230-329482.

ir elgesio kodeksą – bei informacijos apie produktus teikimo taisykles. Labai svarbu, kad žmonės turėtų pakankamai ekonomikos žinių, sugebėtų planuoti būsimą pensiją ir objektyviai vertinti finansinės ir socialinės apsaugos poreikį ir nepasiduotų tipinės elgsenos tendencijoms. Pavyzdžiui, populiarėjant fiksuotų įmokų sistemoms, žmonės turi būti geriau informuoti apie investavimo galimybes. Taip pat svarbu suteikti žmonėms galimybę kreiptis į kompetentingą instituciją, kuri galėtų atsakyti į jų klausimus, visų pirma susijusius su tarpvalstybiniu mastu judžių darbuotojų pensijomis.

Vis dėlto iš valstybių narių patirties matyti, kad dalyvavimo, skatinamo teikiant informaciją ir šviečiant finansiniais klausimais, mastas yra gana ribotas. Todėl svarbu numatyti išsamią automatinio dalyvavimo (paliekant galimybę nedalyvauti) teikiamos naudos analizę.

Pagrįsti sprendimai ir adekvačios pensijos – tarsi dvi vieno medalio pusės. Su santaupomis susijusius sprendimus priimantiems asmenims svarbu pasiūlyti tinkamas alternatyvas. Todėl reikėtų nustatyti konkrečius pageidautinus pensijų bruožus: ignoruojant tam tikrus elementus, ne tik atsiras painiavos, bet ir nebus užtikrinama pakankama pensija, pavyzdžiui, anksti nustojus dalyvauti sistemoje švaistomos santaupos arba sukauptas turtas neužtikrina pastovių pajamų. Valstybės narės gali apsvarstyti galimybę sukurti patikimą tarnybą, kuri konsultuotų pensijų klausimais ir taip palengvintų vartotojų pasirinkimą.

- (12) *Ar reikia atnaujinti dabartinius minimalius informacijos apie pensijų produktus atskleidimo reikalavimus (pavyzdžiui, palyginamumo, standartizavimo, aiškumo)?*
- (13) *Ar ES turėtų parengti bendrą sistemą, pagal kurią būtų siūlomos iš anksto nustatytos dalyvavimo ir investavimo galimybės?*

4. ES PENSIJŲ STATISTIKOS GERINIMAS

Su pensijų sistemomis susijusius duomenis, pateikiamus įvairiuose nacionaliniuose ir ES šaltiniuose, būtų galima sustruktūrinti ir taip padidinti jų palyginamumą bei gerokai sumažinti sąnaudas. ES pensijų statistikos metodologijos plėtotė, remiantis dabartine šios srities tarptautine veikla (pavyzdžiui, EBPO) ir įvairiomis ES iniciatyvomis, padėtų spręsti bendros politikos ir reglamentavimo uždavinius. Pensijų fondai yra svarbūs instituciniai investuotojai, kurių investavimo politika gali daryti poveikį finansų stabilumui. Tikslios pensinių pajamų statistikos surinkimas iš skirtingų šaltinių teiktų naudos piliečiams. Numatoma, kad pensininkų, kaip vartotojų, grupė augs, todėl patikima ir laiku gaunama informacija apie piliečių gaunamas bendrąsias pajamas būtų naudinga ir įmonėms.

Be to, reikėtų geriau stebėti, ar vykdomi faktiniai išsipareigojimai – tai padėtų tiksliau įvertinti, kokį poveikį valstybės ir privatūs pensijų modeliai daro viešųjų finansų tvarumui.

5. PENSIJŲ POLITIKOS VALDYMAS ES LYGMENIU

Europa turi atsižvelgti į piliečių rūpesčius dėl būsimos pensijos ir dar kartą apsvarstyti, kokios strategijos reikėtų laikytis, kad būtų užtikrintos adekvačios, tvarios ir saugios pensijos, ir kokias ES priemones galima naudoti siekiant šio tikslo.

Nors iš esmės už pensijų sistemas ir veikimą atsako pačios valstybės narės, yra kelios konkrečios su pensijomis susijusios sritys, priklausančios ES kompetencijai. Valstybės narės pripažįsta, kad bendra veikla gali būti veiksmingesnė, o ES lygmens veikla teikti papildomos

naudos – juk skirtingoms ES valstybėms narėms tenka spręsti panašias problemas ir užtikrinti, kad vykdomos reformos atitiktų galiojančių dokumentų – pavyzdžiui, Stabilumo ir augimo pakto ir strategijos „Europa 2020“ – reikalavimus.

ES prisideda nustatydamas su priežiūra, koordinavimu ir mokymusi vieniems iš kitų susijusias priemones. Štai keletas konkrečių pavyzdžių: dalijimasis gerąja patirtimi, tarpusavio vertinimas, bendri tikslai ir rodikliai, palyginamos statistinės informacijos rinkimas. ES sprendžia tokius klausimus, kaip valstybinės socialinio draudimo sistemos pensijų koordinavimas, profesinių pensijų fondų taisyklės, teisių į papildomą pensiją perkeliamumas ir apsauga darbdaviui tapus nemokiam, gyvybės draudimo įmonių taisyklės.

Kad ES galėtų tinkamai paremti nacionalines reformas, politinio koordinavimo procesas turėtų būti integruotesnis ir atspindėti didėjančių pensijų sistemų sudėtingumą. Be to, stiprėjant ekonominei ir finansinei integracijai, vis didesnės svarbos įgyja ES lygmens reglamentavimo sistema bei tinkamas ES ir valstybių narių politinės veiklos koordinavimas.

Pensijų politika – bendras valstybių narių ir ES valdžios institucijų, socialinių partnerių, pramonės ir pilietinės visuomenės rūpestis. Bendra visų pensijų politikos aspektų ir atitinkamų teisės aktų stebėsenos platforma ir visų suinteresuotųjų šalių subūrimas galėtų padėti pasiekti ir išlaikyti adekvačias, tvarias ir saugias pensijas. Todėl Komisija yra pasirengusi analizuoti, kaip būtų galima siekti šių tikslų, papildančių platesnius ES ekonomikos ir socialinius siekius.

(14) Ar reikėtų stiprinti ES lygmens politinį koordinavimą? Jei taip, kokiems aspektams reikėtų skirti daugiau dėmesio, kad pagerėtų pensijų politikos priemonės ir jų įgyvendinimas? Ar įvairių pensijų politikos aspektų stebėsenos platforma padėtų siekti pažangos?

6. KAIP DALYVAUTI KONSULTACIJOSE

Komisija ragina visas suinteresuotąsias šalis atsakyti į šios žaliosios knygos klausimus ir, prireikus, pateikti papildomų pastabų iki 2010 m. lapkričio 15 d. adresu <http://ec.europa.eu/yourvoice/ipm/forms/dispatch?form=pensions>.

Atsakymus galima siųsti ir paštu:

European Commission

Directorate-General for Employment, Social Affairs & Equal Opportunities

Green Paper on Pensions consultation

Unit E4

rue Joseph II

Office J-27 1/216

B - 1040 Briuselis (Belgija)

Gauta informacija bus skelbiama internete, nurodant respondentų tapatybę, nebent jie nesutiktų, kad jų asmens duomenys būtų skelbiami, nes tai pažeistų jų teisėtus interesus. Tokiu atveju gauta informacija gali būti skelbiama anonimiškai. Priešingu atveju informacija nebus skelbiama ir į jos turinį iš esmės nebus atsižvelgta.

GLOSARIJUS IR STATISTIKOS PRIEDAS

1. GLOSARIJUS

Kaupiamasis laikotarpis – laikotarpis, kuriuo pagal fiksuotų įmokų modelį mokamos ir investuojamos įmokos. (Taip pat žr. Fiksuotų įmokų modeliai).

Kaupimo norma – būsimos pensijos kaupimo mastas. Naudojama fiksuotų išmokų modeliuose ir grindžiama atitinkama formule. Pensijos kaupimo norma gali būti, pavyzdžiui, 1,5 proc. paskutinio darbo užmokesčio už kiekvienus pensijų draudimo stažo metus (Taip pat žr. Fiksuotų išmokų modeliai).

Periodinės išmokos (anuitetas) – fiksuotos ar kintančios (mėnesinės, ketvirčio, pusmečio ar metinės) išmokos, mokamos asmeniui (asmenims) (išmokų gavėjui (-ams)) iki gyvos galvos arba nustatytą laikotarpį pagal gyvybės draudimo įmonės parduodamą finansinę sutartį. Ši sutartis skiriasi nuo gyvybės draudimo sutarties, pagal kurią išmoka naudos gavėjui išmokama po apdraustojo mirties. Periodines išmokas galima užsitikrinti mokant dalimis arba visą sumą. Išmokos gali būti pradėtos mokėti iš karto, iš anksto numatytu laiku ateityje arba išmokų gavėjui sulaukus tam tikro amžiaus. Tai yra vienas iš būdų fiksuotų įmokų modelį pasirinkusiems asmenims užsitikrinti reguliarias pensines pajamas. (Taip pat žr. Fiksuotų įmokų modeliai).

Automatinis dalyvavimas – paprastai reiškia, kad darbuotojai darbdavio pensijų sistemos dalyviais yra tapę automatiškai, tačiau palikta galimybė pageidaujant iš jos pasitraukti.

Automatinio koregavimo priemonės – priemonės, kuriomis pagal kintančias aplinkybes (pavyzdžiui, ekonomikos sąlygas, finansų rinkų grąžą, ilgaamžiškumo prielaidas) koreguojamos išmokos, teisės ir (arba) įmokos.

Įmonių pensijų atidėjinių modelis – specialus žadamų pensijų apskaitos metodas, taikomas pensijas mokančių darbdavių. Sumos įtraukiamos į įmonės balansą kaip rezervai arba būsimų pensijų atidėjiniai. Dalis lėšų gali būti laikomos atskirose sąskaitose, iš kurių finansuojamos išmokos, tačiau nei teisiškai, nei pagal sutartis jos nelaikomos pensijų planų lėšomis. (Taip pat žr. Fiksuotų išmokų modeliai).

Vidutinio darbo užmokesčio modelis – fiksuotų išmokų modelis, pagal kurį būsimos pensijų išmokos už konkrečius metus priklauso nuo dalyvio darbo užmokesčio tais metais. (Taip pat žr. Fiksuotų išmokų modeliai).

Pensijų rezervo modelis – modelis, pagal kurį darbdavys užtikrina pensijų, kurios pensijų modelio dalyviams bus mokamos sulaukus nustatyto senatvės pensijos amžiaus, rezervą ir teisę įsigyti periodines išmokas (anuitetą). (Taip pat žr. Nustatytas senatvės pensijos amžius, Periodinės išmokos (anuitetas)).

Sąlyginis indeksavimas – taikomas fiksuotų išmokų modeliuose, pagal kuriuos išmokos indeksuojamos (perkainojamos atsižvelgiant į infliaciją ar darbo užmokestį) pagal modelio investicijų finansinius rezultatus. (Taip pat žr. Fiksuotų išmokų modeliai).

Fiksuotų išmokų modeliai – pensijų modeliai, pagal kuriuos kaupiamos lėšos siejamos su pajamomis ir darbo stažu (būsimos pensijų išmokos yra iš anksto numatytos ir pažadėtos

sistemos dalyviui). Investicijų riziką, neretai ir ilgaamžiškumo riziką šiuo atveju paprastai prisiima finansuojantis subjektas: padaręs neteisingas prielaidas apie investicijų grąžą arba tikėtiną gyvenimo trukmę, jis turi skirti lėšų pažadėtoms pensijoms išmokėti. Paprastai tokie būna profesinių pensijų modeliai. (Taip pat žr. Fiksuotų įmokų modeliai).

Fiksuotų įmokų modeliai – pensijų modeliai, pagal kuriuos iš anksto numatomas įmokos, o ne galutinės išmokos, dydis, t. y. dalyviui nepažadama mokėti nustatyto dydžio pensijos. Fiksuotų įmokų modeliai gali būti valstybiniai, profesiniai arba asmeniniai, priklausomai nuo to, kas moka įmokas – valstybė, darbdavys ar pats asmuo. Pensijos dydis priklauso nuo pasirinktos investicijų strategijos rezultatų ir įmokų dydžio. Šiuo atveju investicijų riziką prisiima modelio dalyvis, kuris pats sprendžia, kaip šią riziką būtų galima sušvelninti. (Taip pat žr. Fiksuotų išmokų modeliai).

Faktinis senatvės pensijos amžius – amžius, kurio sulaukęs asmuo išeina į pensiją. Jis nebūtinai sutampa su pasitraukimo iš darbo rinkos amžiumi arba su nustatytu senatvės pensijos amžiumi. (Taip pat žr. Pasitraukimo iš darbo rinkos amžius ir Nustatytas senatvės pensijos amžius).

Pajamų iš įkeisto turto modelis – procesas ir produktas, leidžiantis nekilnojamojo turto savininkams gauti didelę vienkartinę sumą ar reguliarias pajamas už dalį įkeisto nekilnojamojo turto, neprarandant teisės tuo turto naudotis.

Paskutinio darbo užmokesčio modelis – fiksuotų išmokų modelis, pagal kurį pensijų išmokos priklauso nuo paskutinių ar kelerių paskutinių darbo metų darbo užmokesčio. (Taip pat žr. Fiksuotų išmokų modeliai).

Investicinis pensijų kaupimo modelis – pensijų modelis, pagal kurį žadamos išmokos finansuojamos fonde kaupiamomis lėšomis, kurios investuojamos, kad fondas galėtų įvykdyti savo įsipareigojimą finansuoti mokėtinas išmokas. Investiciniai kaupimo modeliai gali būti kolektyviniai arba individualūs. (Taip pat žr. Einamojo finansavimo modeliai).

(Pensijų fondų) valdymas – pensijų fondo veiklos vykdymas ir priežiūra. Valdanti institucija atsako už fondo administravimą, tačiau gali samdyti kitus specialistus (aktuarijus, etikos specialistus, konsultantus, turto administratorius ir patarėjus) konkreitiems uždaviniams spręsti ar modelio administratoriui bei valdančiai institucijai konsultuoti.

Mišrus pensijų modelis – modelis, kuriam būdingi tiek fiksuotų įmokų, tiek fiksuotų išmokų modelių bruožai, kitaip tariant, riziką dalijasi modelio valdytojas ir naudos gavėjai.

Individualus pensijos modelis – modelis, naudojamas nepriklausomai nuo darbo santykių. Šiuos pensijų modelius nustato ir administruoja pats pensijų fondas arba finansinė institucija – pensijos teikėja – darbdaviui nedalyvaujant. Sutartis sudaro ir jų sąlygas nustato patys pavieniai asmenys. Vis dėlto individualių pensijų modelių įmokas gali mokėti ir darbdavys. Kai kuriuose modeliuose dalyvavimas yra ribojamas.

Informacijos atskleidimo reikalavimas – taisyklėse numatomas informacijos, kuri turi būti teikiama pensijų modelio dalyviams ir (arba) priežiūros institucijai, teikimo periodiškumas, tvarka, tipas ir apimtis.

Institucinis investuotojas – paprastai tokių investuotojų kaip pensijų fondai, draudimo bendrovės, investiciniai fondai ir (kai kuriais atvejais) bankai grupės.

Pasitraukimo iš darbo rinkos amžius – faktinis amžius, kurį sukakęs asmuo pasitraukia iš darbo rinkos. Dėl duomenų prieinamumo priežasčių pasitraukimo iš darbo rinkos amžius dažnai laikomas faktinio senatvės pensijos amžiaus aproksimacija. Šie amžiai nebūtinai sutampa: vieni žmonės pasitraukia iš darbo rinkos dar nesulaukę senatvės pensijos amžiaus, kiti lieka dirbti ir jo sulaukę. (Taip pat žr. Faktinis senatvės pensijos amžius).

Gyvenimo modeliavimo arba gyvenimo ciklų strategijos – fiksuotų įmokų modeliuose naudojamos investicijų strategijos investicijų rizikai ir svyravimams mažinti, pagal kurias modelio dalyviui artėjant prie senatvės pensijos amžiaus automatiškai palaiapsniui mažinama investicijų rizika. (Taip pat žr. Fiksuotų įmokų modeliai).

Minimalios gražos garantija – mažiausia pensija, kuri bus mokama nepriklausomai nuo investicijų strategijos rezultatų fiksuotų įmokų modelyje.

Nustatytas senatvės pensijos amžius – amžius, kurio sulaukęs pensijų modelio dalyvis įgyja teisę į visą pensiją.

Profesiniai modeliai – pensijų planų, kurių vykdytojai (finansuojantys subjektai) ir dalyviai yra susieti darbo ar profesiniais ryšiais, sistemos. Profesinių pensijų sistemas drauge ar pavieniui gali kurti darbdaviai, darbdavių grupės (pavyzdžiui, pramonės asociacijos), darbo ar profesinės asociacijos arba savarankiškai dirbantys asmenys. Sistemą gali administruoti pats finansuojantis subjektas arba nepriklausomas subjektas (pensijų fondas ar finansinė institucija – pensijų teikėja). Šiuo atveju finansuojančiam subjektui gali tekti atsakomybė už sistemos veikimo priežiūrą.

Senėjimo indeksas – vyresnių nei 65 m. gyventojų skaičius šimtui darbingo amžiaus (paprastai 15–64 m.) gyventojų.

Operacinė rizika – rizika patirti nuostolių dėl netinkamų arba nepavykusių vidaus procesų, darbuotojų ir sistemų arba išorės įvykių.

Reglamentuojamos nuosavosios lėšos – techninius atidėjinius papildantis pensijų fondų turtas, kurį galima naudoti kaip atsargą. Paprastai reikalaujama, kad šios lėšos neturėtų jokių numatomų išsipareigojimų ir būtų naudojamos kaip apsaugos kapitalas numatomų ir faktinių išlaidų bei pelno neatitikimams padengti. Dar vadinamos reguliuojamu kapitalu. (Taip pat žr. Techniniai atidėjiniai).

Einamojo finansavimo (*pay as you go, PAYG*) modeliai – pensijų modeliai, pagal kuriuos dabartinės pensijų išmokos finansuojamos dabartinėmis įmokomis. (Taip pat žr. Investicinis pensijų kaupimo modelis).

Išmokėjimo arba santaupų naudojimo laikotarpis – laikotarpis, kuriuo investicinio pensijų kaupimo modelio dalyviui išmokama kaupiamuoju laikotarpiu sukauptą sumą. Pavyzdžiui, išmokėjimo laikotarpiu periodinių išmokų (anuiteto) sutartį įsigijusiam asmeniui užtikrinamos reguliarios pensinės pajamos. (Taip pat žr. Periodinės išmokos (anuitetas)).

Pensijų išmokų garantija – tvarka, pagal kurią užtikrinama, kad pensijų sistemų dalyviams ar naudos gavėjams pensijų fondo ir (arba) finansuojančio darbdavio nemokumo atveju bus mokama kompensacija. Pensijų išmokų garantijos sistemų pavyzdžiai: Vokietijos *Pensions-Sicherungs-Verein Versicherungsverein auf Gegenseitigkeit (PSVaG)* ir Jungtinės Karalystės Pensijų apsaugos fondas (*Pension Protection Fund*).

Pensijų pakopos – skirtingų tipų pensijų modeliai; paprastai būna dvi, trys, keturios ar daugiau pakopų. Kol kas visuotinės pensijų pakopų klasifikacijos nėra. Daugelyje pensijų sistemų išskiriama valstybinė sistema, profesiniai ir individualūs pensijų modeliai arba privalomi ir savanoriški pensijų modeliai. Profesiniai ar individualūs pensijų modeliai (paprastai privatūs) gali būti privalomi arba savanoriški.

Santykinė pensijos norma – pensijos dydžio rodiklis, išreikštas nuošimčiais nuo asmens darbo užmokesčio, gauto prieš išeinant į pensiją, arba nuo tam tikro laikotarpio darbo užmokesčio vidurkio. Santykinė pensijos norma rodo, koku mastu pensijų sistemos užtikrina, kad išėjusio į pensiją tipinio darbuotojo gyvenimo lygis išliks toks pats, koks buvo dirbant.

Mokumas – pensijų sistemos mokamasis pajėgumas vykdyti išsipareigojimus. Pensijų sistemos išsipareigojimai apima visas būsimas pensijų išmokas, todėl juos reikia planuoti į tolimą ateitį, o drauge daryti ilgaamžiškumo prielaidas. Sistemos lėšų dydis priklauso nuo taikomo apskaitos standarto. Jei pensijų sistemos mokumas nėra pakankamas, reikia, priklausomai nuo taikomų taisyklių, didinti įmokas arba mažinti išmokas.

Finansuojančio subjekto pajėgumas – finansuojančio darbdavio pajėgumas įveikti pensijų fondo veiklos sutrikimus prireikus suteikiant papildomą finansavimą. Finansuojančio subjekto pajėgumas gali būti suvokiamas kaip paskolos gavėjo kreditingumas. Deficitą turintis pensijų fondas daugeliu aspektų panašus į vertybinių popierių savininką finansų rinkoje. Ar deficito problemą pavyks išspręsti, priklausys nuo bendrovės pajėgumų mokėti papildomas išmokas, jei investicijų grąža nebus pakankama trūkumui padengti.

Valstybinė pensijų sistema – socialinio draudimo ir panaši įstatymais numatyta sistema, administruojama valstybės (vyriausybės ar savivaldybių ir kitų viešųjų įstaigų, kaip antai socialinio draudimo institucijų). Valstybinės socialinio draudimo pensijų sistemos paprastai yra einamojo finansavimo.

Papildomos pensijų sistemos – privalomi ar savanoriški pensijų modeliai, iš kurių gaunamos pensinės pajamos papildo iš valstybinės pensijų sistemos gaunamas pajamas.

Techniniai atidėjiniai – suma, atitinkanti pensijų fondo finansinius išsipareigojimus, atsirandančius dėl fondo sudarytų pensijų sutarčių portfelio. Taip pat žr. Direktyvos 2003/41/EB 15 straipsnį.

Perkeliamumas – teisės perkelti sukauptas lėšas ar kapitalą iš vienos pensijų sistemos į kitą, pavyzdžiui, į naujos darbovietės sistemą.

2. STATISTICAL ANNEX

Figure 1: Demographic structure of the population in 2008 and 2060

Figure 2: Old-age dependency ratios under different average exit age scenarios

Figure 3: Change in public pension expenditure as a share of GDP over 2007-60 (in percentage points)

Figure 4: Benefit ratios in EU Member States in 2007 and 2060

Figure 5: Change in theoretical replacement rates for an average wage earner retiring at 65 after 40 years career between 2006 and 2046 in percentage points

Figure 6: Standard pension eligibility age and average labour market exit age in EU-27

Figure 7: Overall, female and older workers employment rates in EU-27, 2000-2008, in percent

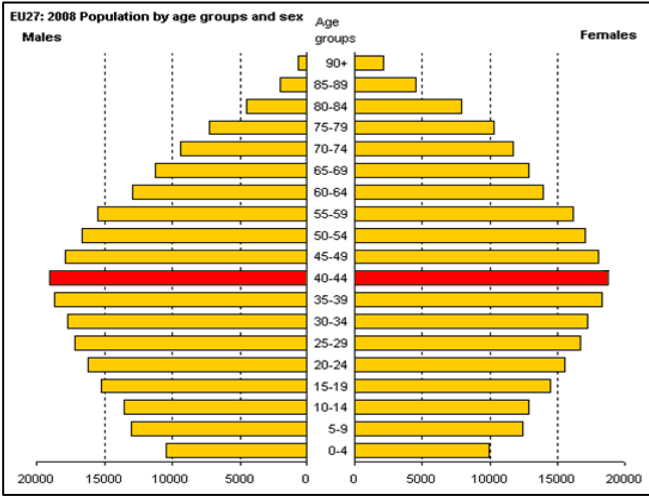
Figure 8: Pension benefit impact of shorter and longer working lives

Figure 9: Pension benefit impact of career breaks due to unemployment

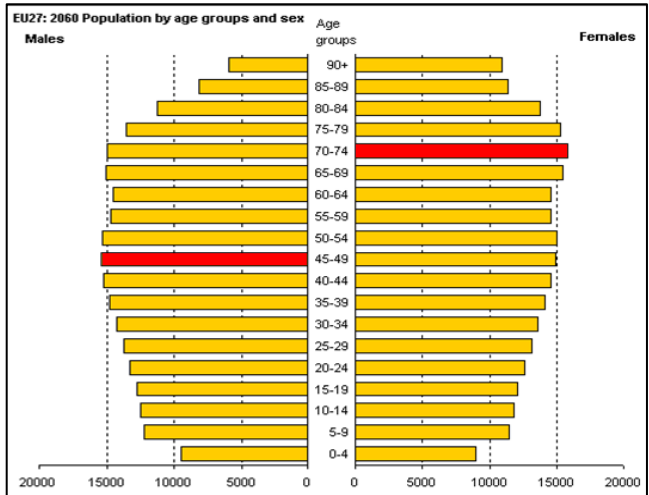
Figure 10: Increasing significance of funded pensions

Figure 1: Demographic structure of the population in 2008 and 2060

2008

2060

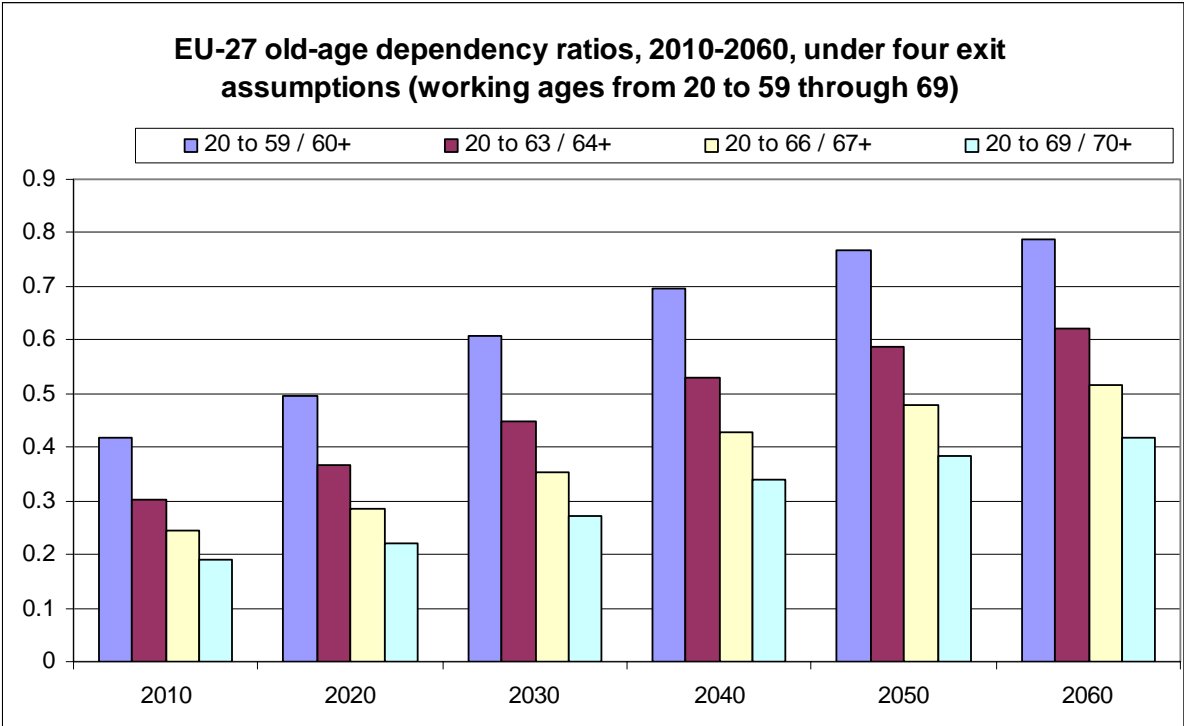

Source: Commission services, graph published in the 2010 Interim Joint Report on pensions of the Economic Policy Committee and Social Protection Committee, noted by the 7-8 June 2010 EPSCO and ECOFIN Councils, p. 9, available at: http://europa.eu/epc/publications/index_en.htm.

Note: the red (dark) bar indicates the most numerous cohort.

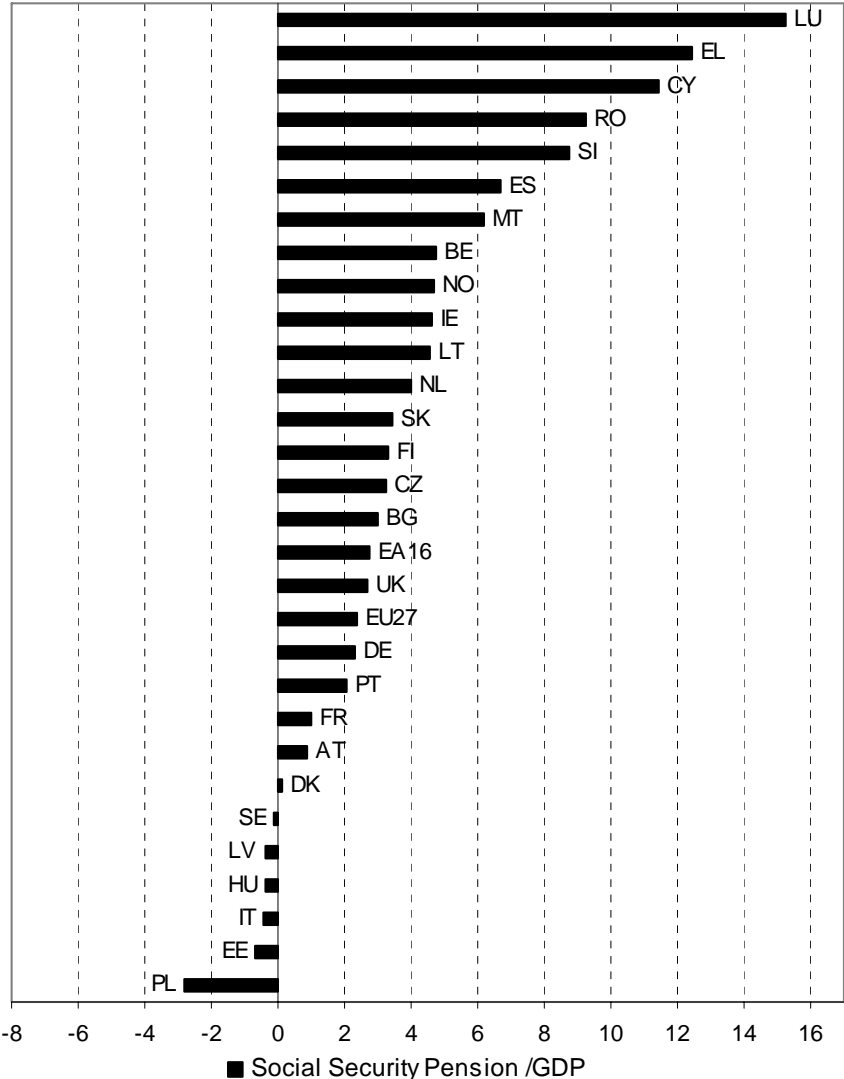
Figure 2: Old-age dependency ratios under different average exit age scenarios

In 2010, when it is assumed that people leave the labour market on average at age 60, the dependency ratio, i.e. the number of people of working age relative to the number of people above age 60, amounts to 5 to 2. If by 2040 people were to remain until 67 the corresponding ratio would stay constant and the increase by 2060 would far less dramatic than at lower exit ages. There would be no increase if the exit age would increase another 3 years between 2040 and 2060.

Source: Eurostat, Population Projections, 2008 data.

Figure 3: Change in public pension expenditure as a share of GDP over 2007-60 (in percentage points)

Source: Ageing report 2009, available at: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication13782_en.pdf, data as updated at the Ageing Working Group in 2010.

Note: Hungary reformed its pension system in 2009. Following the reform, its impact was assessed through a peer review by the AWG, and endorsed by the EPC at their 22 February 2010 meeting. According to the revised pension projections, public pension expenditure is projected to decrease from 10.9% of GDP in 2007 to 10.5% of GDP in 2060, i.e. by 0.4 p.p. of GDP, compared with the projection in the 2009 Ageing Report, where an increase of 3 p.p. of GDP between 2007 and 2060 was projected.

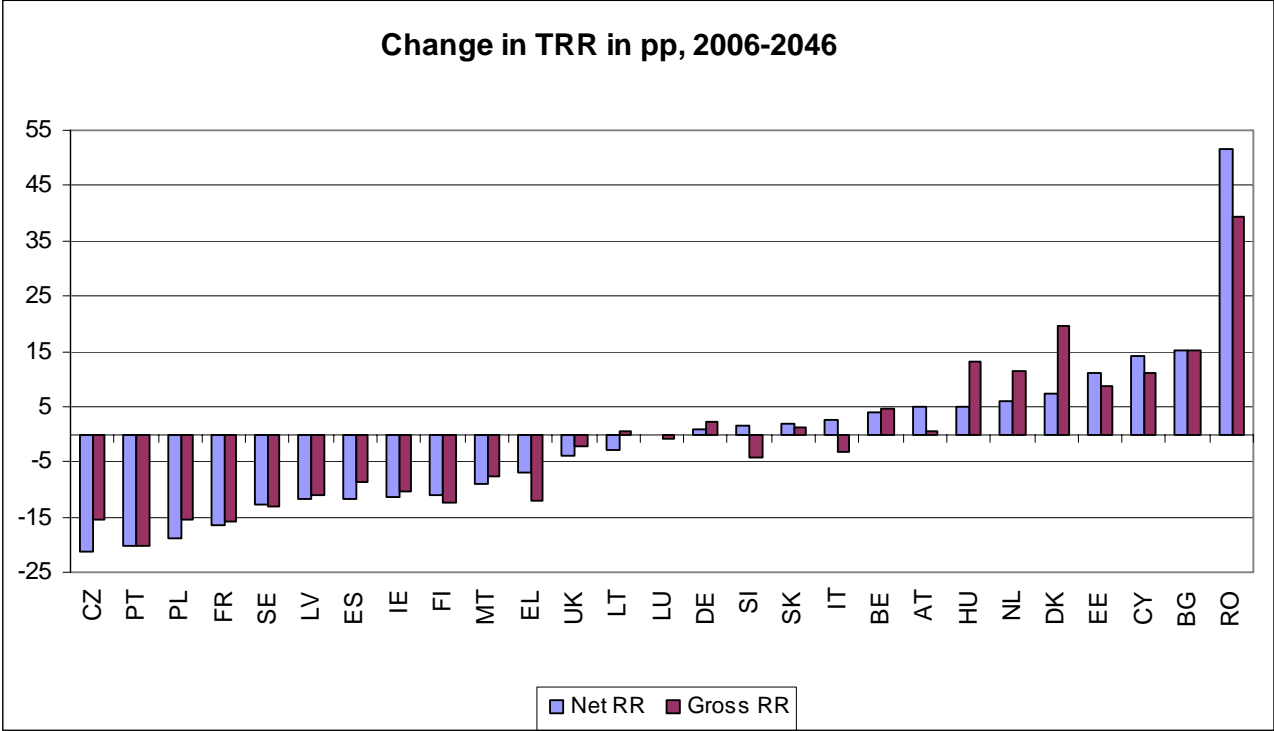
Figure 4: Benefit ratios in EU Member States in 2007 and 2060

	Benefit Ratio (%)					
	Public pensions			Public and private pensions		
	2007	2060	% change	2007	2060	% change
BE	45	43	-4			
BG	44	36	-20	44	41	-8
CZ	45	38	-17			
DK	39	38	-4	64	75	17
DE	51	42	-17			
EE	26	16	-40	26	22	-18
IE	27	32	16			
EL	73	80	10			
ES	58	52	-10	62	57	-8
FR	63	48	-25			
IT	68	47	-31			
CY	54	57	5			
LV	24	13	-47	24	25	4
LT	33	28	-16	33	32	-2
LU	46	44	-4	46	44	-4
HU	39	36	-8	39	38	-3
MT	42	40	-6			
NL	44	41	-7	74	81	10
AT	55	39	-30			
PL	56	26	-54	56	31	-44
PT	46	33	-29	47	33	-31
RO	29	37	26	29	41	41
SI	41	39	-6	41	40	-2
SK	45	33	-27	45	40	-11
FI	49	47	-5			
SE	49	30	-39	64	46	-27
UK	35	37	7			
NO	51	47	-8			

Source: Ageing report 2009, available at:
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication13782_en.pdf.

Note: The 'Benefit ratio' is the average benefit of public pension and public and private pensions, respectively, as a share of the economy-wide average wage (gross wages and salaries in relation to employees), as calculated by the Commission. Public pensions used to calculate the Benefit Ratio includes old-age and early pensions and other pensions. Private pensions are not included for all Member States. Hence, the comparability of the figures is limited. The value of indicators might change as some Member States consider reforms of their pension systems (e.g. Ireland).

Figure 5: Change in theoretical replacement rates for an average wage earner retiring at 65 after 40 years career between 2006 and 2046 in percentage points

Source: INDICATORS' SUBGROUP OF THE SOCIAL PROTECTION COMMITTEE (ISG) 2009 report on Theoretical Replacement Rates, "UPDATES OF CURRENT AND PROSPECTIVE THEORETICAL PENSION REPLACEMENT RATES 2006-2046", p.17, available at: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=752&langId=en&moreDocuments=yes>.

Note: Replacement rates are defined as the level of pension income during the first year of retirement as a percentage of individual earnings immediately before retirement. For countries with a projected drop in replacement rates it should be noted that the decrease can usually be counterbalanced by working longer.

It should be noted that EE, like other countries with a more positive evolutions in replacement rates (RO, BG and CY), start off from rather low initial levels of the rates.

Figure 6: Standard pension eligibility age and average labour market exit age in EU-27

There has been a more or less pronounced increase in the average exit age from the labour force of nearly all Member States between 2001 and 2008, with an EU27 average exit age of 61.4 years in 2008. For those countries with increasing pensionable ages until 2020 and beyond, the average exit age is expected to continue to increase. It appears that most countries are gradually moving to a universal pensionable age of at least 65, but countries such as DK, DE and UK have already legislated further increases in order to respond to continued advances in longevity.

Member State	Average exit age from the labour force in 2001	Average exit age from the labour force in 2008	Statutory retirement age for M/W in 2009	Statutory retirement age for M/W in 2020	Further increases in the statutory retirement age for M/W after 2020
Belgium	56.8	61.6*	65/65	65/65	
Bulgaria	58.4	61.5	63/60	63/60	
Czech Republic	58.9	60.6	62/60y8m	63y8m/63y4m	65/65
Denmark	61.6	61.3	65/65	65/65	67+/67+***
Germany	60.6	61.7	65/65	65y9m/65y9m	67/67
Estonia	61.1	62.1	63/61	63/63	
Ireland	63.2	64.1**	65/65	65/65 (66/66)	(68/68)
Greece	61.3°	61.4	65/60	65/60	65/65
Spain	60.3	62.6	65/65	65/65	
France	58.1	59.3	60-65	60/60	
Italy	59.8	60.8	65/60	65/60****	***
Cyprus	62.3	63.5*	65/65	65/65	
Latvia	62.4	62.7	62/62	62/62	
Lithuania	58.9	59.9**	62y6m/60	64/63	65/65
Luxembourg	56.8	:	65/65	65/65	
Hungary	57.6	:	62/62	64/64	65/65
Malta	57.6	59.8	61/60	63/63	65/65
Netherlands	60.9	63.2	65/65	65/65 (66/66)	(67/67)
Austria	59.2	60.9*	65/60	65/60	65/65
Poland	56.6	59.3*	65/60	65/60	
Portugal	61.9	62.6*	65/65	65/65	
Romania	59.8	55.5	63y8m/58y8m	65/60 (65/61y11m)	(65/65)
Slovenia	56.6°	59.8**	63/61	63/61 (65/65)	
Slovakia	57.5	58.7*	62/59	62/62	
Finland	61.4	61.6*	65/65, 63-68	65/65, 63-68	
Sweden	62.1	63.8	61-67	61-67	
United Kingdom	62.0	63.1	65/60	65/65	68/68
EU 27 average	59.9	61.4			

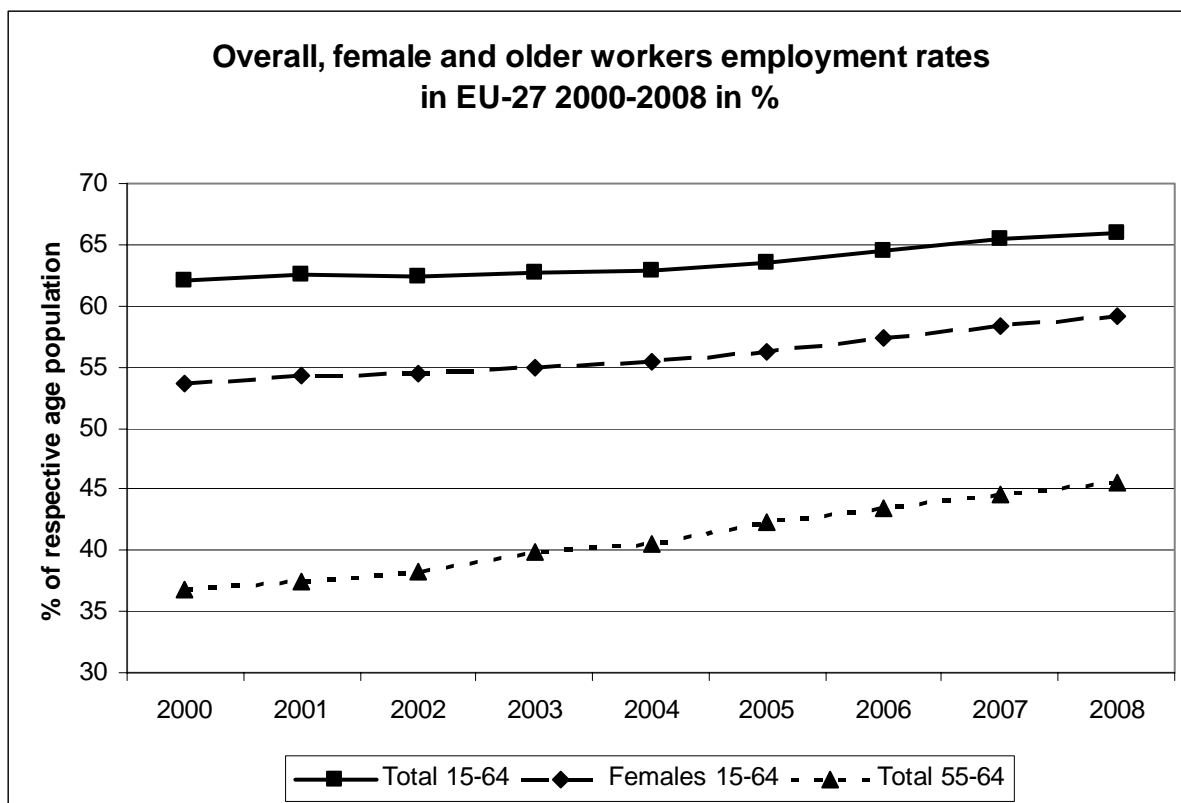
Source: Eurostat, MISSOC, Ageing Report, 2010 Interim Joint Report on pensions of the Economic Policy Committee and Social Protection Committee, noted by the 7-8 June 2010 EPSCO and ECOFIN Councils, available at: http://europa.eu/epc/publications/index_en.htm.

Note: ° - 2002, * - 2007, ** - 2006, in brackets – proposed, not yet legislated, *** retirement age evolves in line with life expectancy gains over time, introducing flexibility in the retirement provision. **** For Italy 65/65 for civil servants, starting from 2018.

Sweden: guarantee pension is available from the age of 65.

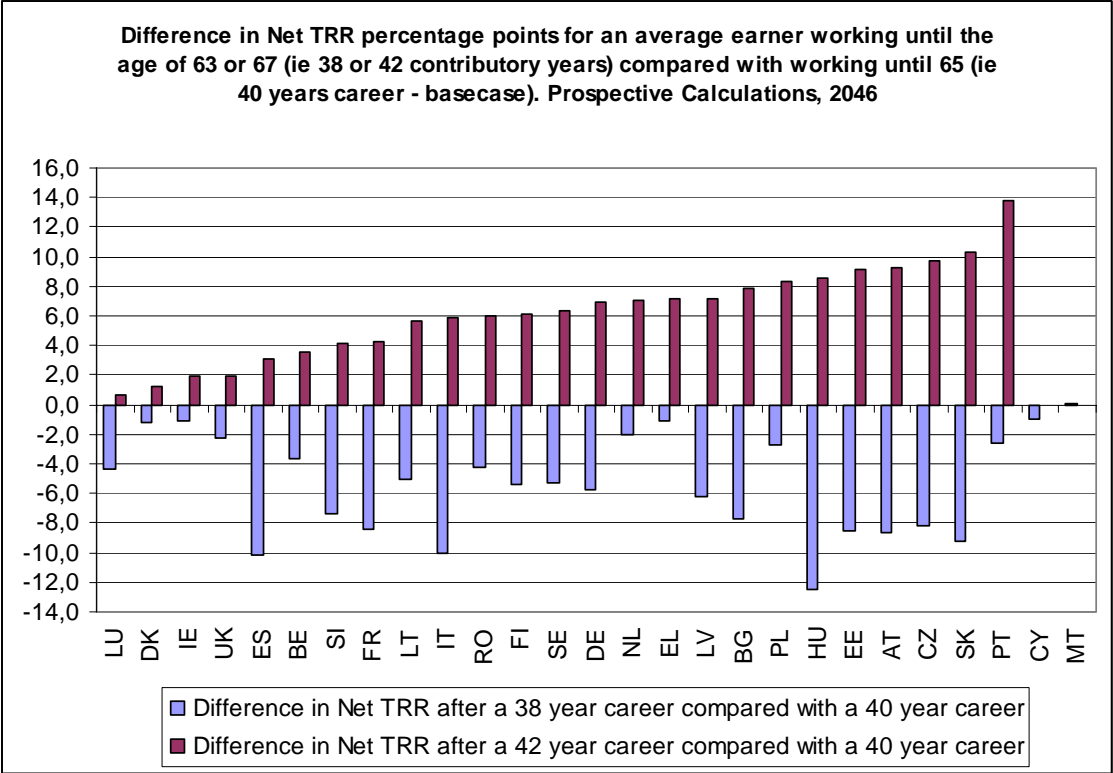
Romania: the National House of Pensions and other Social Insurance Rights.

Figure 7: Overall, female and older workers employment rates in EU-27, 2000-2008, in percent

Source: Eurostat, LFS annual data, graph published in the 2010 Interim Joint Report on pensions of the Economic Policy Committee and Social Protection Committee, noted by the 7-8 June 2010 EPSCO and ECOFIN Councils, p.10, available at: http://europa.eu/epc/publications/index_en.htm.

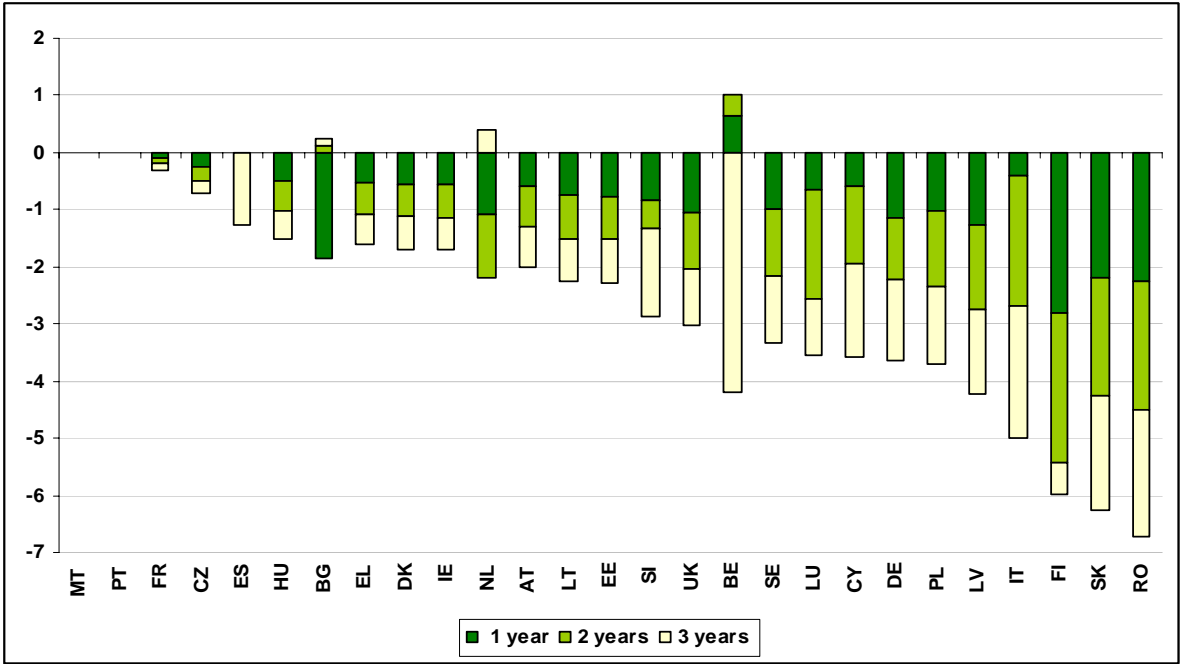
Figure 8: Pension benefit impact of shorter and longer working lives

Source: INDICATORS' SUBGROUP OF THE SOCIAL PROTECTION COMMITTEE (ISG) 2009 report on Theoretical Replacement Rates (TRR), "UPDATES OF CURRENT AND PROSPECTIVE THEORETICAL PENSION REPLACEMENT RATES 2006-2046", p.22, available at: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=752&langId=en&moreDocuments=yes>.

Figure 9: Pension benefit impact of career breaks due to unemployment

Accumulated difference in net theoretical replacement rates for an average earner entering the labour market at 25 and retiring at the statutory retirement age with a 1, 2 or 3 year career break due to unemployment compared with no break*

Source: SOCIAL PROTECTION COMMITTEE/INDICATORS' SUBGROUP OF THE SOCIAL PROTECTION COMMITTEE (ISG). Graph published in the 2010 Interim Joint Report on pensions of the Economic Policy Committee and Social Protection Committee, noted by the 7-8 June 2010 EPSCO and ECOFIN Councils, p.50, available at: http://europa.eu/epc/publications/index_en.htm

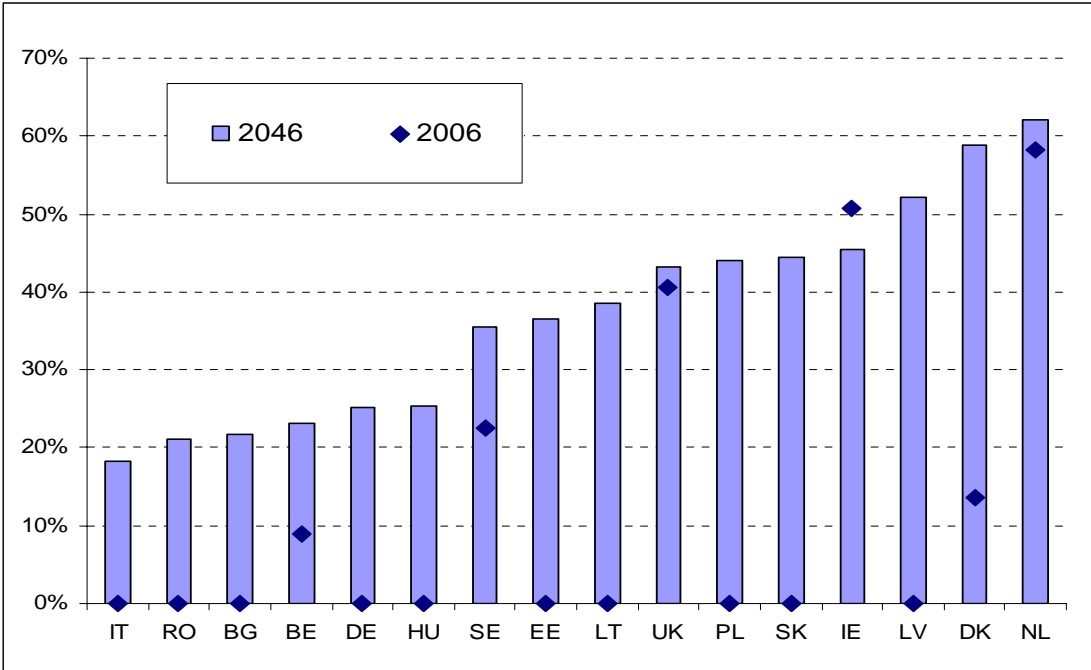
*The unemployment break is assumed to take place in the years just prior to old age retirement which is assumed here to be the statutory retirement age for men

Note: the values for MT and PT are equal to 0 and should not be interpreted as missing. The values are validated by Member States. Conditions of crediting unemployment breaks might have a positive impact on the replacement rate of a hypothetical worker in the base-case scenario, for whom values in the Figure are provided.

Figure 10: Increasing significance of funded pensions

This figure shows that for most of those countries represented, funded pensions will provide for a larger share of retirement income in 2046 than in 2006 as a result of pension reforms (measured by gross theoretical replacement rates).

Share of occupational and statutory funded pensions in total gross theoretical replacement rates in 2006 and 2046 in selected Member States

Source: INDICATORS' SUBGROUP OF THE SOCIAL PROTECTION COMMITTEE (ISG) 2009 report on Theoretical Replacement Rates, "UPDATES OF CURRENT AND PROSPECTIVE THEORETICAL PENSION REPLACEMENT RATES 2006-2046", Annex – country fiches, available at: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=752&langId=en&moreDocuments=yes>.

Note: Data available only for a number of Member States